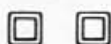

IZVESTJA

MUZEJSKEGA DRUŠTVA ZA KRANJSKO.

UREJUJE

ANTON KOBLAR.

LETNIK XVIII.

V LJUBLJANI 1908.

IZDAJE IN ZALAGA »MUZEJSKO DRUŠTVO ZA KRANJSKO«.

TISK J. BLASNIKA NASLED.

Č 185

N 2712 / 1970

KAZALO.

Razprave.

Zgodovinske drobtine iz velikolaškega okraja. Leopold Podlogar	1, 41
Kranjski mehkužci (Mollusca carniolica). Dr. Gvidon Sajovic	11
Kapela sv. Jurija na Ljubljanskem Gradu. I. Vrhovnik	31
Literarni zapiski. Dr. Ivan Prijatelj	51
Praznoverje in mistiške sekte v protestantski dobi. Dr. Jos. Gruden	60
Črtica o krajevnih imenih (Želimlje). Luka Pintar	66
Zbirka arhivske slovenščine. A. Aškerc	71
Peter Pavel Vergerij Starejši. Dr. Jos. Lesar	81
Krajevna imena v starih listinah. Dr. Fr. Kos	86
Razlaga krajevnih imen. (Žeje, Bezovljak, Žuženberg, Polhov Gradec). Luka Pintar	89
Kazalo za porabo Marnovega Jezičnika. (Letnik IX.—XXX.) Luka Pintar	103
Zgodovinski napisi v Idriji. Jožef Zazula	109

□ □

Slovstvo.

Sv. Lucie Andoht. I. Vrhovnik	35
I. Flis: Umetnost v bogočastni službi. V. Steska	36
Schematismus F. F. Ordinis Minorum S. P. Francisci Capuccinorum almae provinciae Styriae. V. Steska	37
Fr. Pokorn: Šematizem dohovnikov in duhovnij v ljubljanski nad- škofiji l. 1788. V. S.	75
Dr. Josip Gruden: Cerkevne razmere med Slovenci v XV. stl. A. K.	75
Frančišek Kimovec: Bled nekdanj in sedaj. A. K.	76
Od Andohti, Inu Bratoushine Svetiga JOSHTA I. Vrhovnik	111
Pesem o začetku svete bridke martre na Peravi. I. Vrhovnik	112

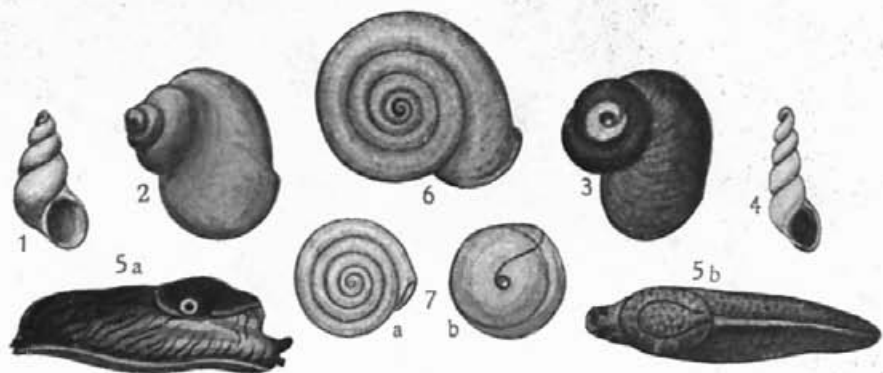
Josip Kožuh: Navodilo h kartografičnim osnovam. Dr. I. Cerk	114
Dr. Karol Verstovšek: Dr. Matija Prelog, življenjepis. A. K.	115
Gabriel Majcen: Zgodovina Jarenine v Slovenskih goricah. A. K.	115
Janko Barlè: Popis župa u Donjoj Slavoniji od g. 1660. A. K.	115
Janko Barlè: Biskup zagrebački grof Mirko Esterházy. A. K.	115
Terezija Habinger: Chronicon paduanum. A. K.	115

Mali zapiski.

Dr. Ernest Kramer. A. Koblar	38
Poročila o sejah in občnem zboru Muz. društva. V. S.	39, 80
Slikar Frančišek vitez Kurz pl. Thurn in Goldenstein. V. Steska	76
Vodnikova in Čopova slika. I. Šašelj	78
Antona Breznika »Večna pratika«. L. P.	78
Temeljni kamen kapelice Marije Pomočnice v dolinski župniji. Janko Barlè	79
Božjepotne spominske podobice. I. Vrhovnik	80
Prazgodovinske najdbe v Kranju. A. K.	80
Ukaz cesarja Ferdinanda iz l. 1638. v slovenskem jeziku. A. Koblar	116
Slovenščina v pravni rabi pred 100 leti. J. Lokar	117
Iz domače kronike Franceta Rebola. I. Vrhovnik	118
Črtice s Krumperka. A. K.	119
Belocerkovski župniki. A. K.	120
Boštanjski župniki. A. K.	120

Slika 1. Robičevi in Erjavčevi originali.

Imago 1. Archetypa Robičii et Erjaveci.

1. Robičeva paladilhija 5× poveč., *Paladilhia Robičiana* Cless. 5× auct. — 2. Robičev kamenar 10× poveč., *Lithoglyphus Robičianus* m. 10× auct. — 3. Robičeva bitinela 10× poveč., *Bythinella Robičii* m. 10× auct. — 4. Robičeva steklovica 5× poveč., *Vitrella gracilis* v. *Robičiana* 5× auct. — 5. Erjavčeva kristalica 5× poveč. (*a* od zgoraj, *b* od spodaj), *Hyalina Erjavci* Brus. 5× auct. (*a* a super. part., *b* ab infer. part. — 6. Erjavčev polz 1× poveč., *Helix Erjavci* 1× auct. — 7. Robičeva amalija narav. (*a* temna vrsta od strani, *b* svetla vrsta od vzgoraj), *Amalia Robičii* Simroth natur. (*a* species fusca a latere, *b* species albida a super. part.).

Slikal akad. slikar Peter Žmitek.

IZVESTJA

Muzejskega društva za Kranjsko

Letnik XVIII.

1908.

Sešitek 1.

Zgodovinske drobtine iz velikolaškega okraja.

Spisal Leopold Podlogar.

Velikolaški sodni okraj obsega obojestransko pribrežje vodne struge potoka Rašice. Skoraj polovica te struge je sedaj suha, in sicer oni drugi del rašičinega nekdanjega teka od Ponikev do Strug v skrajnem delu dobrepoljske kotline. Ta zapuščena in izsušena struga se da še dandanes zasledovati v celi nekdanji dolžini¹⁾. Tekom stoletij si je Rašica prikrajšala svoj nadzemeljski tek in si izbrala v bližini še sedaj stoječega, a popolnoma zapuščenega poslopja Larisch-Mönichove železne tovarne v Ponikvah²⁾ podzemeljsko nadaljno pot. Kam ta pelje, še ni dognano. Razni geologi so že poskušali dognati smer tega podzemeljskega njenega teka, a prišli so le do dvomljivega zaključka, da teče Rašica od Ponikev dalje pod zemljo v Račinsko dolino pri Kopanju in iz te zopet pod zemljo v bližnjo Krko, ali mogoče tudi pod dobrepoljsko-laškim pogorjem v Kolpo.³⁾ Med ljudstvom živi pravljica, da so ljudje kleli ob povodnji, katero je povzročala Rašica vsako leto po večkrat; v kazen zato Bog ni dopustil, da bi tekla v dobrepoljsko-struško ravan. Tako je postala iz nekdanj vode bogate krajine, po Rašici namakane doline, „Suha Krajina“. Vendar se ob hudih nalivih, ko preplavi ta potok celo robarsko-raško dolino, zamaše pogosto požiralniki v Ponikvah: tedaj pa udari voda preko dobrepoljsko-struške doline in spremeni vso ravan v pravcato jezero. Izmed dosedanjih povodnij, kolikor jih pomnijo ljudje, je bila

¹⁾ Mittheil. d. h. V. f. Kr. 1857—150.

²⁾ Tovarno so začeli graditi l. 1856. in dokončali koncem februarja leta 1857. (Danica 1857—27.) Menda je ni tovarne na Kranjskem, ki bi imela tako žalostno usodo, kakor ravno ta. Vsako mogočo stvar so poskusili ondi izdelovati, a nobena se ni obnesla; vse je šlo v izgubo, sedaj stoji zapuščena.

³⁾ Koč. okr. glavarstvo, 28, in Mittheil. 1857—150.

najhujša ona iz l. 1824. in 1827. Tedaj je voda zalila obe dolini in je stala cela dva tedna.⁴⁾

Vse pribrežje prvotne in današnje Rašice od Lužarjev, oziroma od Robarskih hribov notri do Strug kaže opazovalcu jame in razločne znake, da je ta gorska kotlina usušena jezerska kotlina, kateri je nudil tukajšnji kraški svet požiralnikov in ž njih pomočjo spremenil preplavljeni svet v rodovitne doline. V tem apneniškem prigorju, ki obdaja raško-dobrepoljsko-struško dolino: Gregorsko sleme in Mala Gora na eni strani ter Mokriško gorovje, Limberg in Gora na drugi strani, se opažajo isti znaki kot na onih, ki obdajajo Cirkniško jezero. Povsod predrti in prevotljani svet je ponudil temu vodovju požiralnikov, katerih poglavitnih eden je ravno v Ponikvah.⁵⁾

Ko je odteklo stoječe vodovje iz teh kotlin, se je začela pretakati po njih voda Rašica. Ta izvira pri vasi Brlog v lužarski občini. Najprej nosi ime „Kolpa“ ter teče v začetku proti severovshodu. Pri Lužarjih se obrne proti vshodu, se združi pod Karlovico s Črnim potokom izpod sv. Gregorja, jo zavije potem proti severu in teče v mnogih ovinkih in ključih pod Veliki Osolnik. Tu se ji pridruži Črna voda, ki priteče od Roba; ta dobiva svojo vodo izpod Kobiljega curka, kjer solzi voda iz pogorskih skal in dela za vasjo Bani pri Gradiškem vrhu znaten slap. Izza severno-iztočne strani robarskega hriba priteče Uzmanjčica, ki se združi s Črno vodo blizu vasi Dolščak. Tako pomnožena teče skozi robarsko dolino do stopskega (vas Stope) mostu in se tam pod velikoosolniškim grabnom združi s Kolpo. Tu spremeni voda svoje ime in se imenuje Kopajca (Kopanica). V njenem severo-izhodnem teku dospe do vasi Rašice, kjer še enkrat spremeni svoje ime v Rašico. Od tu naprej teče precej močna do Ponikev, kjer goni zadnjikrat kolesa Stoparjevega mlina in izgine potem pod njim v zemljo.

Ta svoj čas (do l. 1881—1882) rakov in rib bogata voda⁶⁾ goni v svojem kratkem, 25 km dolgem teku kolesa precejšnje množice žag in mlinov. V Valvazorjevi dobi se je zvala ta voda tudi Fužinšica; po Valvazorjevi sodbi je dobila ime od fužinic (Hammerwerke), ki so stale ob njej v vsi dolžini in izrabljale njeno vodno moč. Od teh ni danes nobenega sledu več, tudi Valvazor jih ni videl, ampak čul o njih od ljudij; še verjetnejše pa je, da je čul o tukajšnjih fužinah na turjaškem gradu, kojega gospodje so bili lastniki tega sveta.⁷⁾

⁴⁾ Mittheil. 1857—149, 150.

⁵⁾ Orožen: Vojvodina Kranjska, prirodoznanski, politični in kulturni opis 1901—84 in Hacquet: Oryktographia carniolica III—165.

⁶⁾ Valvasor II.—234.

⁷⁾ Valvasor II.—234 in 239.

Obojestransko prirečje sedanje in predzgodovinske (t. j. usušene) Rašice obsega velikolaški okraj, v kojega preteklost hočemo pogledati.

Velikolaški dobrepoljski svet je bil obljuden že v predzgodovinski dobi, t. j. pred prihodom Rimljanov v naše kraje. Tudi zmagoviti Rimljan je gospodoval na tem svetu. O tem nam pričajo spomeniki iz predzgodovinske in rimske dobe. Po obmejnih gorskih vrhuncih tega okraja prav na gosto, bolj na redko po njega sredini, se sledijo predzgodovinska in rimska selišča in taborišča. Znaki predrimskega bivanja se očitno kažejo na Golem in v golskem okolišu, na Sloki Gori v škocijanski župniji, kjer se dobi še danes deset metrov visok nasip; na Tabru v šentjurski župniji, na gradiškem vrhu pri Robu, v Krvavi Peči, pri sv. Roku v laški župniji i. dr. Le redki so količkaj višji vrhovi obmejnega gorovja velikolaškega okraja, da ne bi kazali sledov predrimskega bivanja.⁸⁾ Ta taborišča so pripadla Rimljanom, ko so zmagovito prodrli v naš svet. Rimska selišča so bila med seboj zvezana s cestami, katere so služile še do l. 1839. kot gozdna ali tovarna pota; izpodrinile so jih tedaj grajene deželne ceste.⁹⁾ Slediti se da rimska cesta, ki je peljala preko ljubljanskega barja proti Turjaku; sledovi te ceste vodijo mimo Golega pod Kureščkom čez Lomnik na Purkarče, odtod v Mačkovec in na Selo. Na Selu je bila znamenita rimska trdnjava, ki je varovala prehod z bloškega sveta v raško, izansko in ljubljansko ravnino. To gorsko sedlo (odtod mogoče ime Selo) je bilo zavarovano z močnim zidom; na eni strani je držal zid od gradiškega vrha do sv. Primoža, na drugi pa do sv. Urha nad Nadliškom.¹⁰⁾ Od te trdnjave se da slediti cesta tudi do Sloke Gore v škocijanski župniji in od tu preko Ponikev skozi laški gozd proti sv. Roku v velikolaški župniji; to pot rabi ljudstvo kot gozdno pot in jo imenuje še vedno „rimska cesta“.¹¹⁾

Vihre ljudskega preseljevanja so zrušile rimske utrdbe, njih ruševine so zagrnili tekom stoletij prostrani gozdovi, ki so dočakali novih stanovalcev, Slovencev. Po odhodu Longobardov v Italijo (spomladi l. 569.) se je ponudila Slovencem prilika, razširiti se ob dravskem in savskem privodju. Način, kako so se naseljevali Slovenci, je dovolj jasen. Stanovali so prvotno v ravnini in po nizkih brdih, v novi domovini so iskali enakega stanovališča¹²⁾ in zasedli raško, dobrepoljsko in struško dolino.

⁸⁾ Izvestja Muz. dr. XIV.—139—141.

⁹⁾ Sedanje deželno cesto, ki v smeri od Ljubljane na Kočevje prereže velikolaški svet, je dal napraviti l. 1839. tedanji ribniški komisar in poznejši župan ljubljanski Mihael Ambrož. „Ljublj. Zvon“ 1891—4.

¹⁰⁾ Izvestja Muz. dr. VIII.—74—75 in IX.—43.

¹¹⁾ Ivan Tomšič — Kočevsko okr. glavarstvo 12—32. Izvestja Muz. dr. XIV.—141 in VIII.—74—75.

¹²⁾ „Ljublj. Zvon“ II.—29.

Po mnogih stiskah od strani neljubih gospodov so prišli ti novi naselniki pod bavarsko in po nji pod frankovsko oblast. Slovenska samostalnost je jenjala in se je začela doba tujega gospostva, doba fevdne ustave. Po tej ustavi je smel kralj svobodno razpolagati s podjarmljeno zemljo in jo podeljevati, komur jo je hotel. Podeljevali so jo nemškim plemičem, pa tudi posameznim škofijam, posameznim cerkvam in raznim samostanom. Ti novi gospodarji so se naselili med Slovenci ali sami, ali pa so pošiljali svoje oskrbnike in naselnike, ki so imeli nalogo, neobdelano zemljo obdelovati in trebiti zaraščene gozde.

Da so zadobile cerkve vedno več posestev na naši zemlji od strani frankovskih vladarjev, k temu ni pripomogla toliko pobožnost darovateljev, marveč politični oziri. Nemški vladarji so si prizadevali, združiti Italijo s svojo nemško državo in tako utemeljiti mogočno svetovno oblast, kakoršno so imeli svoj čas rimski cesarji. Iz tega namena so iskali nemški vladarji zaveznikov; najuplivnejši se jim je zdel oglejski očak, kojega očakovina se je raztezala po meji med Nemčijo in Italijo. Povzdigovali in odlikovali so očake ob vsaki priliki iz tega namena, da bi podpirali nemške intencije v Italiji in olajševali cesarju in njegovim vojniam prehod čez svoje ozemlje v Italijo. Očak je šel cesarju pri vsaki priliki na roko; ta njegova dvorljivost je prinašala očaku vedno več posestev in gradov po gorenji Italiji, Istri in sosednji, ž njo združeni Kranjski. Prav iz tega vzroka je prišel pod Oglej večji del naše Dolenjske in Notranjske. L. 1077. je cesar Henrik IV. odcepil Kranjsko od vojvodine Koroške, koje vojvodi so delali vladarju vedno veliko preglavico; podelil jo je očaku Sieghardu. S tem je povečal očakovo ozemlje in razširil njegovo oblast, pridobil na svojo stran njega, ki je imel v rokah prehode čez Karavanke in Karnske Alpe, in si s tem zagotovil neovirano pot v zaželeno Italijo.¹³⁾ Iz enakih nagibov so naklonili nemški cesarji očaku Dolenjsko l. 1093. in 1180. Poleg očakov so zadobili istodobno ž njim po Kranjskem obširna posestva razni plemiči; med njimi so bili najmogočnejši Ortenburžani, Heunburžani in po njih izumrtju (1322) Soneški (Sounek), ki so imeli po Kranjskem že prej obširna posestva¹⁴⁾. Ti so svoja zemljišča in desetine po izgledu očakov dalje prepuščali in podeljevali raznim manjšim plemičem, med katerimi nahajamo po tem svetu gospode v Turjaku¹⁵⁾ (Turjačani, die Auersperger), v Ponikvah, v Dobropolju, na Čušperku (Oselnikarji), ki so se imenovali po gradu Čušperk (Zobelsberg) gospodje Čušperški (Herren von Zobelsberg).¹⁶⁾

¹³⁾ Rutar, „Ljublj. Zvon“ II.—351.

¹⁴⁾ Rutar, „Ljublj. Zvon“ II.—353.

¹⁵⁾ Konrad Soneški podeli l. 1241. dne 8. maja Herbartu Turjaškemu desetine v Dobropolju, v Poljanah in v Ribnici, katero je bil sam prejel v fevd od očaka Bertolda. — Mittheil. 1905—123.

¹⁶⁾ Schumi U. u. R. B. II.—325 in 397. — Mittheil. 1905—123.

Ti novi gospodje so po svojem svetu naseljevali kolone, naselnike in dali trebiti gozde (Neubrüche, Neurodungen, odtod ime: Rodine, Rodica itd.). Ko se je število kolonov pomnožilo, so prosili svoje gospode, da so jim začeli graditi cerkve in jim preskrbeli duhovnike. V to dobo 12. in 13. stoletja pride ustanovno leto najstarejših fara tega okraja, t. j. ustanovitev škocijanske in dobrepolske fare, ki je svoj čas obsegala skoraj ves velikolaški okraj. Zraven robovske fare namreč, ki se je leta 1789. odcepila od škocijanske župnije, je dobrepolska stara mati župnij: Strug, Velikih Lašič in Sv. Gregorja.¹⁷⁾

Poleg svetnih gospodov zadobi od cesarja, plemičev in Ogleja v tem času obširna posestva stiški samostan. Stiški samostan je eden najstarejših na Kranjskem. O njega ustanovitvi vemo, da so trije plemiči: Ditrih, Henrik in Meinholm podarili očaku svojo posest v stiškem okraju in ga prosili naj ustanovi tam kak samostan. Očak se je odzval njih prošnji; podaril jim je v zameno nekaj posestev, ki so bila last cerkve v Št. Vidu pri Stičini.

Kdo so bili ti trije plemiči, ki so se obrnili na očaka s prošnjo, naj ustanovi na Kranjskem samostan? Vsebina listin in vse okoliščine kažejo, da so bili ti ustanovitelji samostana gospodje višnjegorski stare betve.¹⁸⁾ Ustanovna listina nam pove le to, da so zamenjali svojo posest pri Stičini za ono, ki je pripadala šentvidski fari, če tudi je bila manje vrednosti.¹⁹⁾

Tedanji očak Peregrin, pravi ustanovitelj stiškega samostana, je bil sin koroškega vojvode. Še zelo mladega je poslal oče na Francosko v samostansko šolo, kjer je imel součenca sv. Bernarda; ž njim sta bila do smrti najboljša prijatelja. Bernard je stopil v cistercijanski red, ki se je malo let prej razvil iz prenovljene regule sv. Benedikta. V kratkem času se je red zelo razširil po Evropi in dosegel veliko veljavo. Ko je postal Peregrin očak v Ogleju, je sklenil, naprošen od prej imenovanih plemičev, tudi v svoji škofiji naseliti te menihe. V ta namen si je izvolil dolino, kjer stoji še sedaj stiški samostan. Prvi menihi so prišli iz samostana Runa na Štajerskem že l. 1132. v Št. Vid, v čegar bližini leži Stičina, da bi pregledali kraj, odgovarja li zahtevam cistercijanskega reda. Kraj jim je bil všeč, ustrežal je vsem pravilom njihovega reda; začeli so graditi samostan in ga v treh letih (1135) dogotovili. O tem so poročali menihi sv. Bernardu, ki je poslal v Stičino prvega opata

¹⁷⁾ Celó Krka in sedanji, od nje odcepljeni Ambrus je spadal nekaj časa pod Dobrepolje. — Izvestja V.—237.

¹⁸⁾ Milkowicz, Die Klöster in Krain 31—34.

¹⁹⁾ Iz listine očakove l. 1145. se da posneti, da je dobil eden teh gospodov, namreč Ditrik, v zameno za odstopljena posestva v Stičini sedanji svet velikolaške župnije, ki je pripadal poprej Št. Vidu. — Schumi U. u. R. B. I.—101—102.

Vincencija iz francoskega samostana Morimunda (1136—1150)²⁰⁾ Pri-povedka omenja, da je sv. Bernard sam prišel v Stičino ter tukaj maševal. Ako pomislimo, da je on kot sloveč pridigar obhodil velik del Nemčije in da je bil osebni prijatelj očakov, je verjetno, da je sv. Bernard sam spremil opata Vincencija na Kranjsko in mimogrede obiskal tudi svojega prijatelja, očaka Peregrina v Ogleju.

Tekom let je postal stiški samostan zelo bogat. Razni dobrotniki, pred vsemi oglejski oča, so prepustili samostanu del svojih posestev; med dobrotniki nahajamo celo vrsto plemenitašev, ki so menihom zapuščali denar in posestvo, da so po njih smrti le-ti brali zanje sv. maše. Nekateri so zapustili samostanu svojo imovino, da bi jih v njih samostanskem ozidju pokopali. Samostansko posestvo je rastlo; ne le po vsej Dolenjski, tudi po Gorenjski in Štajerski so imeli stiški menihi obilo posestev.

L. 1136., tako govori ustanovna listina,²¹⁾ izroči oča Peregrin runskim menihom dogotovljeni samostan in razna darovana posestva v okolici šentviški. Iz poznejših darovnic se prepričamo, da so prav gospodje Višnjegorski samostan obdarovali z obširnimi posestvi. Ravno isti oča Peregrin je izdal leta 1145. drugo listino, v kateri potrди samostansko prvo darovnico in potrjuje nova naklonila. Med raznimi darovalci navaja v prvi vrsti gospode Višnjegorske; eden izmed njih, in sicer Ditrik (Dietericus), je podaril samostanu „villam in Lasis“: Et villa, quae dicitur Lasis, quam quidem Nobilis Dietericus nomine, eidem Ecclesiae tradidit.²²⁾

Kaj znači beseda „villa“? Frankovski kralji in drugi cerkveni in svetni mogotci, katerim se je klanjala Kranjska, so imeli navado, ustanavljati na svojih zemljiščih velike kmetije; te so imenovali „villae“. Na takem velikem prostoru (na farmi) so dali tu in tam zgraditi manjša in večja gospodarska poslopja, v katerih so stanovali in opravljali svoje posle njih podložniki. Najvažnejše med temi poslopji je bilo ono, v katerem je stanoval nadzornik ali oskrbnik vseh kmetij, imenovan tudi „praeceptor“.²³⁾ Kmetovalci pa niso bili edini ljudje, ki so prebivali po takih kmetijah; že Karol Veliki je bil ukazal, da se mora naseliti na njih razun kmetovalcev po najmanj trideset rokodelcev. Temu ukazu in navodilu so sledili očaki, grofje in vsi tedanji velikaši in poleg kmetov naseljevali tudi rokodelce in obrtnike.

Na velikolaškem svetu so imeli očaki dve taki večji kmetiji (villae). Poleg one „in Lasis“ se omenja l. 1230. še praedium, t. j. dvorec na

²⁰⁾ Milkowicz l. c. 82—84.

²¹⁾ Schumi U. u. R. B. I.—88, Milkowicz l. c., 32.

²²⁾ Schumi U. u. R. B. I.—101—102, Mittheil. 1854—91.

²³⁾ Vrhovec, Ljublj. meščanje, 2.

Slivici pri Velikih Lašičah. Obe je dobil v dar stiški samostan. Omenjenega leta se je vnel prepir radi meje med njim in grofom Heunburškim. Ta je imel svoja zemljišča po bloškem svetu in si lastil tudi posestvo, ki je spadalo pod Slivico. L. 1230. se je končal prepir med obema. Wiljem Heunburški je izdal to leto listino, v kateri pravi, da je sedaj prepir „de praedio, quod vulgariter Zillovecz dicitur“ končan in da je meja med obema določena. Meja je držala „a bivio, ubi patibulum constitertat (t. j. od Lužarjev mimo sv. Gregorja do Lašič) usque in villam Lasis, et adjecto jam bivio versus occidentem usque in fluvium Reschwitz (t. j. od Lašič do Rašice), et ex altera parte memorati bivii versus saltum, ubi quidam fons fluit“ (t. j. od Lužarjev preko gorskega grebena sv. Primoža do Banov, kjer izvira Črna voda, ki teče v Rašico).

Kot priči v tej listini sta podpisana dva stiška meniha, ki sta stanovala v vili „Lasis“. Prvi je Herandus magister (oskrbnik kmetije), drugi pa Heidenricus infirmarius (lekarničar, oskrbnik bolnišnice). Poleg teh se navaja še officialis (pisar) Conradus.²⁴⁾ Ti so nadzirali in skrbeli za ljudi, ki so trebili zaraščene gozde po tem svetu. Svetlišča presekanih gozdov so slovenski delavci imenovali laze. Prvi laz (die erste Waldlichtung), ki so ga naredili, so porabili gospodarji tega sveta za prvo naselbino in jo imenovali „villam in Lasis“, t. j. naselbina na lazi (laziščih). Od tu so začeli potem izsekavati zaraščene gozde ter ustanavljati nove naselbine in vasi. Ta nalog so imeli od očaka, oziroma od frankovskih kraljev razni plemiči, ko so ti odstopili ta svet samostanu, ki je imel isti nalog. Kakor poje o njih slovenski pesnik:

Šume slovenske so v raj izpreminjali žulji meniški

Tod, kjer ponosno polje ziblje zdaj polni svoj klas.

L. 1256. so odstopili stiški menihi Turjaškim: Herbertu, Otonu in Meinhalmu toliko gozda na laškem svetu, kolikor ga dajo na lastne stroške iztrebiti, seveda s pogojem, da pripade tretjina desetlin na novih naselbinah samostanu.²⁵⁾ Že l. 1260. je iz istega namena, kakor samostan, odstopil Turjaškim gospodom tudi očak gozdove po bloškem svetu, ki je mejil na naselbine stiškega samostana. V tej darovnici je začrtana meja podarjenega sveta: Podaril jim je od potoka lške semkaj „das ganze Holz bis her auf den Berg, da der Ausgang ist das Wassers genannt Raschicz“, t. j. gozd, ki pripada še danes turjaški grajščini in se zove Mokrica.²⁶⁾ Za topografijo velikolaškega okraja tedanjega časa so tu navedene listine neprecenljive vrednosti.

Tekom 12. in 13. veka so prej navedeni potrebili gozde in ustanovili naselbine. Naselniki so plačevali določene desetine svojim gospodom.

²⁴⁾ Schumi U. u. R. B. II.—55.

²⁵⁾ Schumi U. u. R. B. II.—181 in Mittheil. 1861—11 ad II.

²⁶⁾ Mittheil. 1865—3.

Med temi gospodi nahajamo v prvi vrsti oglejske očake, za njimi po velikolaški župniji stiški samostan, dalje Ortenburžane po dobrepoljsko-struški dolini kot lastnike gradu Čušperka in Turjačane. Ker so ti plemiči dobivali sempatja od očaka in tudi samostana posestva in desetine, so v sporazumu z Oglejem zidali na svojih posestvih cerkve, naklonili jim nekaj desetin in preskrbeli, da so dobili v dušnopastirskem oziru zapuščeni kraji duhovnike. V prostrani Dolenjski je bilo takrat malo župnij: Št. Peter pri Ljubljani, njena soseda je bila Ribnica in Cirknica in ž njo na vzhodni Dolenjski Št. Vid, pod katerega so šteli tudi krčanski (Krka), dobrepoljski in velikolaški svet.²⁷⁾ Poleg Ribnice, ki je brez dvoma najstarejša župnija dolenjska, je stara škocijanska župnija in dobrepoljska, ki je mati fara: Strug, Lašič in sv. Gregorja. Obe sta bili skoraj v istem času ustanovljeni. Škocijansko župnijo, iz katere se je ločila l. 1789. župnija Rob, so ustanovili Turjačani l. 1260.²⁸⁾ Kot ustanovitelj te župnije se navaja Baltazar, nezakonski sin Herbarta I. Turjaškega. Bil je kancelar na očakovem dvoru, vpliven in bogat mož, ki je podprl obubožano rodbino turjaško in ustanovil župnijo v Škocijanu. Na stara leta je zapustil Oglej in opravljal službo škocijanskega župnika (1280).²⁹⁾ V istem času, ko so ustanovili Turjačani škocijansko župnijo, so ustanovili Ortenburžani župnijo dobrepoljsko, nad katero so imeli do l. 1421. patronat, ki je prešel po njih izumrtju na cesarsko hišo.³⁰⁾

L. 1395. je vtelesil župnijo Št. Vid pri Stičini papež Bonifacij IX. stiškemu samostanu, ž njo vred seveda tudi okoli 70 podružnic, med katere je svoj čas (pred l. 1260.) spadala tudi dobrepoljska, ki je stala pod patronatom Ortenburžanov. Koj v začetku 15. stoletja je hotel dobiti pod sé stiški samostan tudi to župnijo kakor ono v Ribnici. Takrat je župnikoval v Dobrepoljah Ivan Gall (1402), ki pa ni hotel biti podanik, kakor tudi ribniški Urban ne. Ortenburžani so dokazali pravico do patronata na obe župniji, samostan se je vdal, povrnil 160 zlatov obravnavnih stroškov in obema obljubil, da ju ne bode več nadlegoval.³¹⁾

Ko je izumrla rodovina ortenburških grofov, je prišlo njeno imetje v last celjskim grofom; ko so pa ti izumrli (1456), avstrijskim cesarjem. Iz cesarjevih rok so dobili rodbinski grad Ortenek Lambergi. Kakor Ortenburžani so se zanimali njih nasledniki Lambergi za Dobropolje. Rodbina teh mogotcev je bila cerkvi in duhovščini zelo naklonjena.

²⁷⁾ Milkowicz l. c., 62.

²⁸⁾ Catalogus Cleri in Klun Archiv II.—III.—95, kjer je govor, da je bil ustanovljen Škocijan že v 12. stoletju. Lansko leto (1907) so našli pri podiranju stare cerkve kamen z letnico 1006. Ne bo drzna trditev, da znači ta letnica leto ustanovitve duhovnije, če tudi še ne župnije.

²⁹⁾ Radics Herbart VIII.—11—12, Catalogus Cleri 1892—192.

³⁰⁾ Catalogus Cleri l. c., 194.

³¹⁾ Milkowicz l. c., 62—63.

Valvasor trdi, da so ne le po Kranjskem, ampak tudi po Štajerskem in drugod ustanovili obilo beneficijev, tako l. 1483. Friderik Lamberg pri altarju sv. Andreja v ljubljanski stolnici.³²⁾ Ravno isti Lambergi so ustanovili v istem času beneficij sv. Andreja v Dobropolju; pravico prezentovanja na to službo so zadobili za njimi njih nasledniki pl. Wernecki. Vrsta teh beneficijev sledi tu: L. 1486. Vencelj Grimsizer, l. 1488. beneficijat Nikolaj Gerge,³³⁾ l. 1496. Hermagora Štrukelj. Za Lambergi nastopijo kot nastavljalci na omenjeni beneficij pl. Wernecki. Patroni so bili luterani, so pustili, da se je poizgubila mašna obleka in se niso mogle opravljati sv. maše. Ko se je zatrlo luteranstvo, nastopa vrsta beneficijev: L. 1598. Andrej Lepus (Zajec). 1604. Miha Kodrič. 1615. Krištof Plankel. 1619. Nikolaj Mrau. 1635. Frančišek Mrau. 1651. Gašper Krašan. 1677. Iv. Ludovik Schönleben (to leto resignira). 1678. Ivan Ludovik Kronlechner. 1709. Tomaž Renner, za njim Herman Julij baron Brniški (de Werneck).³⁴⁾ S temi izgine vrsta beneficijev. Naj sledi tu še vrsta župnikov dobropoljskih, ki se da slediti: 1308. Ivan. 1402. Ivan Gall. 1496. Ivan.³⁵⁾ 1512. Ivan Jaklič.³⁶⁾ 1570. Luka Vrbec,³⁷⁾ odpadel l. 1578. in se zopet povrnil v naročje katol. cerkve. 1591.—1599. Matej Schiderman. 1599.—1613. Andrej Stecher.³⁸⁾ 1613.—1621. Jernej Štrukelj. 1621.—1627. Anton Rancij (Rant). 1627.—1638. Ivan Dienstman. Vacanus, ki je postal namestni škof v Ljubljani, pozneje škof v Bibenu in slednjič v Trstu.³⁹⁾ 1646. Miha Bertram. 1690. Jurij Andrej Gallenfels, za njim Ivan Andrej Savletič (1692).⁴⁰⁾ 1707. vikarij Marko Mislej.⁴¹⁾ 1715. Anton.⁴²⁾ 1747. Josip Kanduš.⁴³⁾ 1747. Ivan Andrej Lackner. Medic. 1795. Lazzarini. 1795.—1805. Anton Kalin. 1805.—1815. Franc Farger. 1815.—1825. Janez Jarnovič. 1825.—1865. Gašper Žubelj. 1865.—1894. Valentin Sežun. 1894. Andrej Ramoveš.

Kako obširna je bila v začetku novega veka dobropoljska fara, nam dokazuje seznamek „Kranjske cerkvene dragocenosti l. 1526“. Ta navaja dobropoljske podružnice iz l. 1526.: Podpeč, Kompolje, Podgora,

³²⁾ Valvasor VIII.—659.

³³⁾ Izvestja Muz. Dr. II.—42, III.—19.

³⁴⁾ Izvestja Muz. Dr. I.—6, II.—43.

³⁵⁾ Izvestja Muz. Dr. III.—19.

³⁶⁾ Catalogus Cleri 1892—194.

³⁷⁾ Jahrbuch der Gesellschaft für die Gesch. des Protest. in Österreich XXII.—56—57.

³⁸⁾ 1599.—1601. je razsajala huda kuga, tako da župnik ni mogel do očaka h konfirmaciji. — Izvestja Muz. D. II.—42.

³⁹⁾ Valvasor VIII.—741.

⁴⁰⁾ Izvestja Muz. Dr. I.—5.

⁴¹⁾ Izvestja Muz. Dr. II.—43.

⁴²⁾ Izvestja Muz. Dr. III.—20.

⁴³⁾ L. c. II.—43.

cerkev sv. Janeza v Strugah (sedaj farna cerkev sv. Avgušтина), Podgorica, Krka (sedaj farna), Koren (f. Krka), Ambrus (farna), Višnje (f. Ambrus), Kal (fara Ambrus), Kamni vrh (fara Ambrus). Tu so našteje le one podružnice te obsežne fare, ki so spadale pod selsko sodišče čušperško (Zobelsberg), ne pa one, ki so spadale pod ortneško selsko sodišče, to je sedanja velikolaška in svetogregorska fara.⁴⁴⁾

Leta 1662. se je odcepila od matere župnije dobrepoljske sedanja velikolaška župnija, ki je ostala do l. 1866. dobrepoljski vikarijat; leta 1771. je sledila velikolaški — struška in l. 1788. svetogregorska, ki so postale samostojne župnije. L. 1824. je prenehal dotedanji dobrepoljski dekanat in se združil z ribniškim.⁴⁵⁾

K veliki župniji škocijanski je pripadala do l. 1789. župnija Rob. V vrsti škocijanskih župnikov zasledimo te-le: 1280. Baltazar Turjaški. 1370. Wolfart.⁴⁶⁾ 1408. Ulfing Glowicer.⁴⁷⁾ 1438. Ivan Hoffsteter.⁴⁸⁾ 1507. Jernej Krek.⁴⁹⁾ 1579.—1595. Andrej Savinec.⁵⁰⁾ 1581.—1583. Marko Xylander.⁵¹⁾ 1582. Matija Zalokar (Salagor).⁵²⁾ 1585.—1589. Jurij Dalmatin. 1590. Benedikt Pyroter. 1598. Andrej Kozageta (d. Ziegenfuss).⁵³⁾ 1598. Ivan Wolfinger, Nikolaj Wuritsch in Ivan Znojilšek.⁵⁴⁾ 1620. Andrej Ribič (Piscator), župnik, l. 1600. sodeluje vikarij P. Gregor Hortulanus (Vrtnar). 1620.—1626. Peter Lerchinger.⁵⁵⁾ 1626. 1636. Baltazar Wurzer.⁵⁶⁾ 1677.—1683. Ivan Krst. Volavec (Bolauiz).⁵⁷⁾ 1683.—1692. Gregor Šandig. 1696.—1713. Baltazar Wurzer. 1714.—1750. Matija Urbančič. 1751.—1767. Matej Megušar. 1767.—1803. Andrej Vohinc. 1803.—1805. Matija Žnidaršič. 1806.—1818. Anton Smuk. 1818.—1826. Štefan Ogulin. 1826.—1851. Ivan Albrecht. 1851.—1878. Anton Čibašek. 1878.—1903. Jernej Kosec. 1903.—1905. Jakob Merc. 1905. Ivan Jereb.

⁴⁴⁾ Izvestja Muz. Dr. V.—237.

⁴⁵⁾ Obsegal je: Dobropolje, Sv. Gregor, Struge, Lašiče in Rob; Škocijan je spadal nekaj časa pod dekanat Šmarje (1802).

⁴⁶⁾ Mittheil. 1906—100, 102, 105.

⁴⁷⁾ Mittheil. 1865—4.

⁴⁸⁾ Mittheil. 1907—223.

⁴⁹⁾ Izvestja Muz. Dr. III.—200.

⁵⁰⁾ Elze, Universität Tübingen, 69.

⁵¹⁾ Istotam l. 1576: Njegov sin Danijel je bil lut. pridigar v Ljubljani, l. 1592. excurrando-pridigar v Begunjah na Gorenjskem.

⁵²⁾ Izvestja Muz. Dr. III.—200.

⁵³⁾ Jahrbuch XXI.—176.

⁵⁴⁾ Pregnan iz Škocijana je dal požgati cerkev sv. Lenarta v Krvavih pečeh. — Mittheil. 1863—48, Jahrbuch XXI.—193.

⁵⁵⁾ Izvestja Muz. Dr. I.—29.

⁵⁶⁾ Sledeča vrsta po župnijskih maticah.

⁵⁷⁾ Po Valvazorju; on navaja VIII.—729. po Wurzerjevi smrti: Žiga, Gall, Miha Škerl, Jurij Habot, Sebastijan Toni, Baltazar Wurzer, Iv. Krst. Volavec.

Nekoliko škocijanske župnije spada pod sodnijski in glavarski okraj Ljubljana. Iz nje se je izločila začetkom l. 1907. vas Rašica in Podlog in se priklopila velikolaški župniji. Če prezremo mali del škocijanske župnije, ki spada še pod ta okraj, vidimo, da je spadal v celoti od nekdanj okraj pod župnijo dobrepoljsko, ki je mati fara manjim župnijam: Struga,⁵⁸⁾ Lašiče, sv. Gregor, in dobil iz škocijanske posestrimo-faro Rob (1789). V zapisnikih župnijskega arhiva v Vel. Lašičah se dobijo zanimivi podatki v tej razdelitvi, ki se je izvršila v dobi Marije Terezije (1740—1780) in Jožefa II. (1780—1790). V tej dobi cerkvene razdelitve, ko se deli velika dobrepoljska fara v manjše dele, bi bila kmalo izostala ustanovitev vikarijata v Lašičah in pri sv. Gregorju. Iz Lašič so mislili prenesti vikarijat na Slivico in ustanoviti enako duhovno mesto na Lužarjih. Mesto pri sv. Gregorju bi nastala 20. lokalna kaplanija v Orteneku, kjer je stala prostorna, premožna cerkev.

V marsičem bi bilo olajšano dušnim pastirjem po teh, sedaj tako razkopanih krajih, olajšano tudi njih stanovskim sosedom, ko bi se bila udeležila in uveljavila nameravana razdelitev. A ravno odpor od strani sosedov jo je preprečil, ostalo je pri starem. Krajevne razmere in zlasti sedanji čas, ko se je kraj bolj obljubil, dokazuje, da bi bila prvotno namišljena cerkvena razdelitev tega okraja najbolj umestna; ustrezala bi vsestransko zahtevam ljudstva in duhovščine.

Kranjski mehkužci.

(*Mollusca carniolica.*)

Dr. Gvido Sajovic.

Ko sem inventiral v kranjskem deželnem muzeju Robičevo zbirko mehkužcev, sem se odločil sestaviti pregled pri nas živečih živalij te vrste. Omenjena zbirka šteje skupno 2759 vrst v 10.750 kosih; med temi so zastopane tudi vse kranjske vrste. Posebno zanimivi in znameniti so za nas, dosedaj v domačem jeziku še neomenjeni, Robičevi in Erjavčevi originali (slika 1.). Prvi jih ima 5 (*bythinella* Robičii, *lithoglyphus* Robičii, *vitrella gracilis* v. *Robičiana*, *paladilhia* Robičiana in *amalia* Robičii), drugi sledeče tri: *hyalina* Erjavci, *helix leucozona* Zglr. v. *Erjavci* in *helix* *Erjavci*. *Erjavčev* polž (h. *Erjavci*, slika 1, pod. 6) ni kranjska vrsta,

⁵⁸⁾ Po Izvestjah Muz. Dr. V.—237 je spadala k njej l. 1526. celo Krka s podružnico na Korenjem in fara Ambrus. *Catalogus Cleri* sicer pravi, da je nastala fara Krka že l. 1248. in se omenja tudi že vikarij Ivan; toda iz prej omenjenega prepira (l. 1402.) smemo sklepati, da je bila tudi Krka nekaj časa vtelesena fari dobrepoljski. Ker je dalje nastal Ambrus iz fare Krke (1770), smemo trditi isto tudi o njem. — *Catalogus Cleri* 1892—189 in 203.

temveč se nahaja na Hrvaškem. Velikosti je srednje, lupina je plošnata, rumenkasto-rujavo barvana ter ima široko poloblasto odprtino. Robič ima v svoji zbirki to vrsto iz zagrebške okolice. V Clessinovi knjigi „Molluscen-Fauna“ je omenjen belopasasti Erjavčevi polž, te vrste pa ni v nobeni zbirki deželnega muzeja. Poleg Robičeve zbirke sem uporabil še Hoffmanovo, Schmidtovo in splošno muzejsko zbirko.

Vseh mehkužcev imamo pri nas 19 družin z 41. rodovi, ki obsegajo 309 vrst. Na tabli I. so narisani vsi rodovi kranjskih mehkužcev. V sistematičnem delu so številke pri družinah in rodovih na levi, pri vrstah na desni strani tekoče. Priobčena razprava je kolikor možno natančna, ni pa izključeno, da se dobi lahko pri nas še živalica te vrste, ki v njej ni omenjena. Sinonimi so omenjeni samo pri rodovih; pri vrstah radi tega ne, ker bi drugače postala razprava preobsežna. Razven pri vrstah so navedena povsod slovenska nazivanja. Za vrste se rabijo navadno le latinski izrazi, katere lahko vsakdo, ki se za stvar zanima prevede v slovenščino. Večino slovenskih nazivanj sem posnel po Erjavcu; nekaj sem jih priredil sam, oziraje se na tipične življenske pojave posameznih vrst in s pomočjo različnih slovarjev. Sistem se naslanja na najnovejšo razdelitev mehkužcev v Grobben-Clausovi knjigi: „Lehrbuch der Zoologie“ 1906. Najdišča so navedena po Robičevih zapiskih, po Schmidtu, Hauffenu in Clessinu; kar se tiče kranjske okolice sem omenil nekatera najdišča sam.

Ta razprava naj služi kot mal donesek k živalstvu kranjske dežele, katerega natančni opis in sestav v celotni knjigi naj bode slovenskim naravoslovcem cilj.

K mehkužcem spadajo živali, ki imajo mehko, nečlenasto, s kožnatim plaščem obdano telo. Plašč izločuje navadno bodice ali lupino. Premikajo se z mesnato nogo na trebušni strani. Živčevje sestoji iz živčnih ozlov (ganglijev), ki so medsebojno zvezani z živčnimi nitkami. Črevo je ločeno od ostalega trupa. Izvzemši plučarje, dihalo s škrgami.

Uporabljeno slovstvo: **Schödler-Erjavec**, „Knjiga prirode“ IV. — **Pokorny-Erjavec**, „Prirodopis živalstva“. — **Robič S.**, „Kranjska školjka z biserom“, Izv. Muz. dr. IV., pag. 38. — **Clessin S.**, „Paladilhia Robičiana Cl.“, Malakoz. Blatt n. F. V.; Lithoglyphus Robičii in litt., „Die Molluskenfauna Österreich-Ungarns und der Schweiz“ 1887. — **Hauffen H.**, „Systematisches Verzeichniss der Land- und Süsswaßer-Conchylien Krains“, II. Jahresheft d. Kr. Landesmuseums 1858. — **Kobelt W. Dr.**, „Illustriertes Conchylienbuch“. — **Paetel Fr.**, „Katalog der Conchylien-Sammlung“ 1883. — **Schmidt F. J.**, „Systematisches Verzeichniss der in Krain vorkommenden Land- und Süsswaßer-Conchylien“ 1847. — **Simroth H.**, „Versuch einer Naturgeschichte der deutschen Nachtschnecken u. ihrer europäischen Verwandten“. (Amalia Robičii) Z. f. w. Z. B. XLII.

Enoprekatno srce in žile so napolnjene z brezbarvno tekočino. Plode se spolno ter so izvečine dvospolni (hermafroditi). Delimo jih v dva razreda: 1. Brezglavci, 2. Lupinarji.

I. Razred. Brezglavci — Amphineura.

Izključno samo morske živali.

II. Razred. Lupinarji — Conchifera.

Vsi imajo več ali manj razločno razvito glavo. Plašč obdaja samo trup ter izločuje enotno lupino, ki je iz enega samega kosa (n. pr. pri polžu) ali pa iz dveh (primer: školjke). Živčevje je bolj razvito kot pri prvih; živčne niti drobovja napravljajo petljo, plaščevi živci so ločeni. Izhajajo od brezglavcev, ki veljajo za prvotne oblike. Ločimo jih:

1. Red. Trbonožci — Gasteropoda.

Lupinarji z dobro razvito glavo, na kateri so tudi razvite tipalnice, ter z enotno lupino. Telesni ustroj je nesimetričen. Premikajo se z mesta z močno mišičnato nogo na trebuhu. Dihajo s škrgami (škrjarji) ali pa z hrbtno kožo, ki je preprežena z gostimi žilicami (plučarji).

I. Legija. Predškrjarji — Prosobranchia.

Škrge se nahajajo pred srcem. Izvečine sta spola ločena.

a) Podred. Ostroškrjarji — Aspidobranchia.

I. Fam. Neritine — Neritidae. Razvita je samo ena škrgna vejica. Lupina je močna in poloblasta.

1. rod-genus: Neritina — Neritina Lm. Sin.: Neritella Hmp., Clypeolum Rdr., Nereina C., Nerita Pf. u. Zgl. (tab. I, pod. 1).

N. carinata Kok. Najdišče v reki Krki in Savi.	1.
» chrisostoma Schmidt. V Lahinji pri Črnomlju.	2.
» elata Toure et. Big. V Temenci pri Novem Mestu.	3.
» fluviatilis Müll. V Ižici in Ljubljani.	4.
» » v. elata Schmidt. V Ižici.	5.
» gangrenosa Schmidt. V Mlinskem potoku pri Vrhniki.	6.
» stragulata v. Mühlf. V Savi, Ljubljani in nekaterih potokih na Dolenjskem.	7.
» dto. v. carniola.	8.

b) Podred. Redkoškrjarji — Ctenobranchia.

II. Fam. Črnke — Melaniidae. Lupina je stolpičasta ter temno barvana.

2. rod-genus: **Paladilhija** — **Paladilhia Brgt.** (tab. I, pod. 2).
P. Robičiana Clessin. Lupina je majhna ter prozorne 9.
 barve. Zavojev ima 6, zadnji zavzema skoraj pol
 lupine. Odprtina je jajčasta. Dolžina 4 mm, prerez
 1'5 mm. Najdišče: Potoče na Gorenjskem. (Slika
 1, pod. 1).

3. rod-genus: **Črnica** — **Melanopsis Fer.** (tab. I, pod. 3).
M. acicularis Fer. V Krki, Ljubljani, Savi in Sori 10.
 zelo pogosto.
 » *dto.* v. *carniola*. Pri Glincah. 11.
 » *acicutella* Zgl. V Savi, Ižici in Ringelci. Redka. 12.
 » *cornea* Fer. Po vseh naših vodah v družbi z. m. 13.
acicularis.
 » *Esperi* Fer. V Ljubljani, Gradaščici in Ižici. 14.

4. rod-genus: **Črnka** — **Melania Lam.** (tab. I, pod. 4).
M. Holandri Fer. Po vsem Kranjskem navadna. 15.
 » v. *aequata* Zgl. V Savi. 16.
 » v. *afra* Zgl. V potoku za Rožnikom. 17.
 » v. *atra* Schmidt. V Ringelšci in v 18.
 potoku pri Igu.
 » *Holandri* v. *costulata*. Pri Glincah. 19.
 » v. *elegans* Schmidt. V Savi pri Med- 20.
 vodah, pri Borovnici.
 » *dto.* v. *legitima*. V Krki pri Novem Mestu. 21.

III. Fam. Kalužnice — **Paludinidae**. Imajo dve šilasti tipalnici.
 Dihajo z notranjimi škrgami. Lupina je stožkasta ali koničasta
 ter ima jajčasto ustno odprtino. Zakrivalce ima koncentrične
 kroge.

5. rod-genus: **Kamenar** — **Lithoglyphus Mühlf.** (tab. I, pod. 5).
L. fluminensis Sadler. V Ljubljani, p. Predvoru. 22.
 » v. *erectus* Cl. Stranje p. Kamniku. 23.
 » *Küsterianus* m. V Krki in nekaterih pritočnih 24.
 potokih.
 » *naticoides* Fer. (*fuscus* Schmidt). V Krki, Savi. 25.
 » *prasinus* Kokeil. V Krki. 26.
 » *Robičianus* m. Žival ima malo, okroglo ter tanko 27.
 pasasto lupino rumenkasto zelene barve. Zavita
 je lupina štirikrat. Zadnji zavoj je zelo izbočen.
 Zakrivalce je tanko. Visokost 3 mm, prerez 2'4 mm.
 Živi v potokih. Robič ga je našel v potoku pri
 Potočah. (Slika 1, pod. 2).

6. rod-genus: **Bitinela** — **Bythinella Moquin-Faudon.** Sin.: *Paludinella*
 v. *Frauenfeld*, *Hydrobia* v. *Mart.* (tab. I, pod. 6).
B. cyclolabris Rossm. Pri Borovnici dobil Robič. 28.
 Specijelno kranjska vrsta.
 » *opaca* Ziegl. Na Št. Urški Gori. 29.
 » *austriaca* *Frauenfeld*. Posamezno raztresena. 30.

- B. Robičii m. Lupina je topo stožkasta, rdečkasto 31.
 rujave barve ter neprozorna. Zavojev je 4 do 5.
 Zgornji zavoj je navadno belkast. Vel. 3 mm,
 prerez 1'7 mm. Živi v studencih. Robič jo je
 našel v Krki na Dolenjskem. (Slika 1, pod. 3).
 > Schmidtii Charp. (Paludinella viridis). Dobi se 32.
 v studencih na Kranjskem.
7. rod-genus: Močvirnica — **Frauenfeldia Clessin.** (tab. I, pod. 7).
 F. Lacheineri Charpentier (Paludinella fontinatis in Lacheineri v. font.). V studencih, n. pr. 33.
 v Dolu in na Velki planini.
 > dto. v. minutissima. V potoku p. Dolu. 34.
 > dto. v. croatica Clessin. Pri Sodražici. 35.
 > dto. v. alpestris. 36.
8. rod-genus: Steklovica — **Vitrella Clessin.** (tab. I, pod. 8).
 V. gracilis. Clessin. V potokih na Kranjskem. 37.
 > v. Robičiana. Zelo mala, koničasta in 38.
 rumenkasto prozorne barve. Potoče. (Sl. 1, pod. 4).
 > Hauffeni Brusina. V jamah pri Goričah, Glavnem vrhu in Planini. 39.
9. rod-genus: Bitinija — **Bythinia Gray.** (tab. I, pod. 9).
 B. tentaculata Linné. V stoječih in tekočih vodah. 40.
 Redka.
 > ventricosa Gray. V ribniški okolici. 41.
10. rod-genus: Kalužnica — **Paludina auct.** Sin.: Vivipara Lam., Viviparus Mfl. Lupina velika. Samčevo spolovilo v desni tipalnici. (tab. I, pod. 10).
 P. vivipara Rossm. Povsod v mlakužnatih vodah. 42.
 > impura Lam. Zelo pogosta. 43.
 > fluminensis Sadl. et. Lang. Navadno v potokih 44.
 in studencih; v veliki množini se nahaja p. Fužinah.
- IV. Fam. Zaklopke — **Valvatidae.** Škrгна vejica je peresasta, lupina vrtalčasta ter ima roženo zakrivalce.
11. rod-genus: Zaklopka — **Valvata Müller.** (tab. I, pod. 11).
 V. cristata Müller. Zelo razširjena vrsta; na Barju itd. 45.
 > erythropomatia Hauffen. V jamah pri Goričah in Velikem Vrh. 46.
 > piscinalis Müller. Ob Ljubljani zelo pogosta. 47.
 > planorbis Müll. Istotako kakor 47. 48.
 > Schmidt. V potoku Sušici pri Toplicah. 49.
 > spelaea Hauff. Jamska vrsta; dobi se p. Glavnem vrhu. 50.
- V. Fam. Okrogloustke — **Cyclostomacea.** Lupina je vrtalčasta ter ima okroglo odprtino. Zakrivalce je roženo ali apnenasto. Dolga noga je ostro ločena. Spola sta ločena.

12. **rod-genus: Okroglostka — Cyclostoma Monfort.** (tab. I, pod. 12).
C. elegans Müller. Najdišče: Košana, Št. Urška Gora. 51.
 Predvsem na Krasu in v Vipavi.
 > *patulum* Drap. Kamniška Bistrica, Sava pri izviru, 52.
 pri Igu.
 > *patulum* Drap. v. carniola. Pri Savici. 53.
 > *maculatum* Drap. Razširjena po vsi deželi. 54.
13. **rod-genus: Sadar — Pomatias Studer.** (tab. I, pod. 13).
P. septemspiralis Raz. Kranjsko. Robič leg. na 55.
 Št. Urški Gori.
 > *tergestinus* Westerl. V južnih delih Kranjske. 56.
 > " v. *macrocheila* W. Kočevska okol. 57.
 > *Philippianum* Gredl. Dolenjsko. 58.
 > *Vallae* Stossich. Na Krasu, Gorenjskem. Robič. 59.
 leg. pri Kamniški Bistrici.
 > *Henricae* Strob. Zelo redek. 60.
 > " v. *plumbeus* Westerl. Gorenjsko. 61.
 Robič. leg. pri Kranjski Gori.
14. **rod-genus: Konica — Acme. Hart.** Sin.: *Pupula* in *Acicula* (tab. I, pod. 14).
A. spectabilis Rossm. Borovnica i. t. d. 62.
 > *lineata* Drap. Lubnik, ljubljanski Grad, Glince; 63.
 jamska vrsta.
 > *oedogyra* Palad. Južni deli Kranjske. 64.
 > *Stussineri* Bttger. 65.

c) **Podred. Tulonožci — Heteropoda:**

Samo pelagične živali.

II. Legija. Tipalčarji — *Euthyneura*.

Za to skupino so značilne dobro razvite tipalnice na glavi. Živčevje je simetrično. Vsi so hermafroditi.

a) **Podred. Zaškrgarji — Opisthobranchia:**

Samo morske živali, pri katerih so škrge za srcem.

b) **Podred. Plučarji — Pulmonata:**

Brez škrge, plaščeva otlina z malo odprtino služi za dihanje kot pluća.

VI. Fam. Mlakužci — *Limnaeidae*. V vodi živeči mehkužci.
 Oči so pod tipalnicami; tipalnici sta razviti samo 2. Lupina je tanka ter različno oblikovana; rob ustne odprtine je oster.

15. **rod-genus: Prilepek — Ancyclus. Geoff.** Sin.: *Angulus* Mhlfd.,
Ancylostomum Bon. (tab. I, pod. 15).

- A. *deperditus* Zglr. V gorskih studencih na Gorenjskem; n. pr. v bleški in radovljiški okolici. 66.
- > *fluviatilis* Müll. Zelo razširjena vrsta v Ljubljani, Sori in različnih potokih. 67.
- > *lacustris* Drap. Pri Glincah. 68.
16. **rod-genus: Svitek — Planorbis Stud.** Sin.: *Coretus* Ad., *Orbis* Schlut., *Planorbina* Hltdm., *Spirodiscus* Stein. (tab. I., pod. 16).
- P. *albus* Pfeiff. Najdišča: bleško jezero, na Barju, v potokih pri Rožniku in Sp. Gameljnih. 69.
- > *carinatus* Müll. Po mlakužah v ljublj. okolici; pri Fužinah, Polju i. t. d. 70.
- > *complanatus* B. Dosedaj najden samo p. Fužinah. 71.
- > *contortus* Müll. Barje in sploh mlakuže v ljubljanski okolici. 72.
- > *corneus* Drap. Zelo navadna, po vsi deželi razširjena vrsta. 73.
- > *nitidus* Müll. Kakor 72. 74.
- > *pellucidus* Zglr. Cerkniško jezero. 75.
- > *rotundatus* Poiret. V družbi z 72 in 73. 76.
- > „ „ v. *gracilis* Gredler. Se nahaja po mlakužah, vendar je zelo redek. 77.
- > *septemgyratus* Zglr. Kakor 77; dobi se pri Trnovem. 78.
- > *spirorbis* Müll. Glej 72, 73 in 75. 79.
- > *vortex* Linné. Najdišča: ljubljansko Barje, Koren i. t. d.; zelo pogosto. 80.
17. **rod-genus: Korenčica — Physa Drap.** Sin.: *Physa* Ross., *Anisus* Stud., *Rivicola* Ftr. *Bulla* L. (tab. I., pod. 17).
- P. *fontinalis* Linné. Zelo razširjena po vodnih jarkih in mlakužah. 81.
- > *hypnorum* Linné. Kakor 81; najdena je bila pri Igu. 82.
18. **rod-genus: Mlakar — Limnaeus Lam.** Sin.: *Limnaea* Lam., *Lymnus* Mft, *Lymnula* Rfq, *Cyclensis* Rfq, *Lomastoma* Rfq. (tab. I., pod. 18).
- L. *auricularis* Drap. V odtokih Ljubljane in v potoku pri Sp. Gameljnih ter Velesovem. 83.
- > *callosus* Zglr. Najdišče: pod Golovcem. 84.
- > *corneus* Zglr. Najdišče: Ringelšca, Barje. 85.
- > *fulvus* Zglr. Na Gorenjskem v potokih pri Zaspu, Bledu, nadalje v Vintgarju. Redek. 86.
- > *opacus* Zglr. V jarkih pri Šiški 87.
- > *ovatus* Drap. Razširjen po vsi deželi. Najdišča n. pr.: Gradaščica in sosednji jarki, pri lhanu itd. 88.
- > *palustris* Müll. Po mlakužah in jarkih v vsi deželi, zelo pogosto v ljubljanski okolici. 89.
- > „ „ v. *fusca* Pfeiff. Kakor 89, vendar bolj redek. 90.

- L. pereger* Müll. Kakor 89; poleg tega je omeniti še najdišča: Cerkniško jezero, Pšata, Št. Urška Gora, Srednja vas, Črešnjevek, Olševak. 91.
> <i>pereger</i> v. <i>albolabris</i> Schmidt.	} Kakor 91,
vedar zelo
redke var.	92.
> > v. <i>carniola</i> Zglr.		93.
> > v. <i>curta</i> Cl.		94.
> > v. <i>elongata</i> .		95.
> <i>stagnalis</i> Linné. Korensko jezero.		96.
> > v. <i>vulgaris</i> Cl. Redko raztreseni po vsi deželi v stoječih vodah.		97.
> <i>thermalis</i> Boubé. Najdišče: bleško jezero in Toplice.		98.
> <i>truncatula</i> Müll. Po vsi deželi.		99.

VII. Fam. Jamničarji — *Zospeidae*. Živali brez očíj in bele barve. Lupina je majhna, stožkasta ter ima 5 do 6 zavojev. Žive v jamah na Krasu.

19. rod-genus: **Jamničar** — *Zospeum* Brgt. Sin.: *Carychium* Rossm., *Auricula* Schmidt (tab. I, pod. 19).

<i>Z. spelacum</i> Rossm. Samo v Postojnski jami.	100.
> <i>Schmidtii</i> Frauenfeld. Pasjica jama.	101.
> <i>pulchellum</i> Freyer. V jamah na Krimu.	102.
> <i>alpestre</i> Freyer. Jama: Pasjica, Veternica.	103.
> <i>Frauenfeldii</i> Freyer. Jama: Podpeč, p. Duplicah in Kočevju.	104.
> <i>costatum</i> Freyer. Jama pri Goričanah.	105.
> <i>nyctozoilum</i> Bourg. Jama: Veternica.	106.
> <i>obesum</i> Schmidt. Dolenjsko, Krim.	107.
> <i>nycteu</i> Bourg. Jama Pasjica.	108.
> <i>aglenum</i> Bourg. Jama: Pasjica, Vodnikova p. Brju.	109.
> <i>lautum</i> Frauenfeld. Na Krimu in v Volčji jami.	110.
> <i>reticulatum</i> Hauffen. Za Loko.	111.
> <i>bidentatum</i> Hauffen. Glavni Vrh.	112.
> <i>amoenum</i> Frauenfeld. Ihanšica.	113.
> <i>Freyeri</i> Schmidt. Bratnica na Dolenjskem.	114.

VIII. Fam. Uhljatice — *Auriculidae*. Tipalnice so kijaste; oči na notranji strani spodnjega dela tipalnic. Lupina je jajčasta.

20. rod-genus: **Zavojčica** — *Carychium* Müller. (tab. I, pod. 20).

<i>C. minimum</i> Müller. Po vsi deželi na vlažnih prostorih; predvsem na mlakužnatih bregovih potokov in rek, pogosto v ljubljanski okolici.	115.
> <i>tridentatum</i> Risso. Na Kranjskem redek.	116.

IX. Fam. Jantarice — *Succinidae*. Žival je z ozirom na lupino zelo velika. Lupina je tanka in prozorna ter ima malo zavojev. Ustna odprtina je zelo velika.

21. **rod-genus: Jantarica — Succinea Drap.** Sin.: *Neritostoma* Klein, *Amphibulina* Lm, *Lucena* Oken, *Amphibina* Hrtm. (tab. I., pod. 21).

<i>S. amphibia</i> Drap. Na Barju in bregu Ljubljane.	117.
» <i>bulina</i> Fer. Na obrežju bleškega in cerkniškega jezera na vodnih rastlinah.	118.
» <i>elegans</i> Risso. Pri nas redka.	119.
» <i>oblonga</i> Drap. Na Barju.	120.
» » v. <i>elongata</i> . Škocijan.	121.
» <i>Pfeifferi</i> Rossm. Po vsi deželi raztresena.	122.
» » v. <i>ruta</i> . Dobliški jarek.	123.
» <i>putris</i> Linné. Kakor 122; pogosto.	124.

- X. **Fam. Sirotice — Pupinae.** Lupina je podolgasto vretenasta ali valjčasta. Ustna odprta je mala ter ima pogosto koničaste zobe na robu. Spolovila so zelo enostavna ter brez vseh priveskov.

22. **rod-genus: Zaklepnica — Clausilia Drap.** Ta rod se deli tudi v sledečih 10 sekcij: *Alopi* H. A., *Clausiliastra* Möll., *Fusulus* Fitz., *Delima* Hartm., *Idyla* v. V., *Pseudalinda* Bttg., *Strigillaria* v. V., *Alinda* Bttg., *Uncinaria* v. V., *Pirostoma* Möll. Radi lažjega pregleda je pridržano v razpravi skupno ime zaklepnica, vrste pa slede v tem redu kakor so razdeljene po sekcijah. Zaklepnice žive v gozdovih pod preperelim listjem in kameni, najraje pa po zidovju in skalah, ki so poraščene z mahovjem (tab. I., pod. 22).

<i>Cl. Parreysi</i> Rossm. v. <i>cerata</i> Rossm. V alpskem pogorju.	125.
» <i>laminata</i> Montg. Najdišča: Kranjska Gora, Št. Jur pri Kranju, Šmarjetina in Št. Urška Gora.	126.
» <i>laminata</i> v. <i>major</i> Schmidt.	} Raztreseni po našem pogor. 127.
» » v. <i>granatosa</i> Ziegler.	
» <i>fimbriata</i> Mühlf. Najdišča: Koren, Krim, Logarjev dol, Suhadolnikova dolina, Zaplata.	129.
» <i>fimbriata</i> v. <i>pallida</i> Rossm. Kamniške planine.	130.
» <i>grossa</i> Rossm. Po skalnatih gozdovih, predvsem na Krasu.	131.
» <i>grossa</i> v. <i>melanostoma</i> Schmidt. Največja naša vrsta; na Dolenjskem.	132.
» <i>grossa</i> v. <i>inaequalis</i> Schmidt. Javornik pri Postojni, Sv. Primož, na pogorju pri Radovljici.	133.
» <i>ungulata</i> Zglr. Kranjska Gora, Sv. Ambrož in Olševk.	134.
» <i>commutata</i> Rossm. Predvsem na Krasu: Luknja, Nanos.	135.
» <i>commutata</i> v. <i>anexa</i> . Redka na Krasu.	136.
» » v. <i>carniola</i> Zglr. Na Gorenjskem.	137.
» » v. <i>granatinella</i> . Krim.	138.
» » v. <i>singularis</i> . Od Triglava preko Krna, Bogatina, Kolka do Črne Prsti.	139.
» <i>fusca</i> De Getta v. <i>cingulata</i> Schmidt. Lubnik.	140.
» <i>curta</i> Rossm. Predvsem na Krasu.	141.

- Cl. curta v. fusiformis. Kakor 141, vendar bolj 142.
redka.
- » costata Rossm. Raztresena po vsi deželi. 143.
 - » » v. intermedia Schmidt. Po pogorju 144.
od Idrije do Podnarta.
 - » ornata Zglr. V duplinah starih dreves. Najdišča: 145.
Golovec, Rožnik pri Ljubljani, Šmarna Gora in v
gozdovih pod Zaplato.
 - » ornata v. callosa Schmidt. Ajdovica, Kum. 146.
 - » » v. gracilis Böttg. Kamniške planine. 147.
 - » Stenzii Rossm. v. cincta Br. Dovje. 148.
 - » succineata Zglr. V Triglavskem pogorju. 149.
 - » diodon Stud. V naših alpah redka. 150.
 - » interrupta Zglr. Kamniške planine, Kum. 151.
 - » varians Rossm. V alpskih gozdovih. 152.
 - » plicata Drap. Raztresena po vsi deželi. 153.
 - » » v. minor Schmidt. Redka na Kamni- 154.
ških planinah.
 - » vetusta Zgl. Predalpsko gričevje, Podreber. 155.
 - » Bergeri Meyer. Kamniške planine. 156.
 - » Schmidtii Pfeiff. V alpah proti koroški meji. 157.
 - » parvula Stud. Kamniške planine. 158.
 - » approximans Zglr. Kamniške planine. 159.
 - » Tettelbachiana Rossm. Kokra, Bistriški jarek, 160.
Geben, Kranjska Gora.
 - » dubia Drap. Mestni log pri Ljubljani, Reški jarek, 161.
Krim, Glince.
 - » dubia v. nigricans Pfeiff. Suha, Preddvor. 162.
 - » pusilla Zglr. Habah, Komenda. 163.
 - » » v. carniolica Schmidt. Nad Tržičem. 164.
 - » pumila Zglr. Kranjska Gora, Olševak, Zalog. 165.
 - » » v. fuscata. Kamniške planine. 166.
 - » densestriata Zglr. Kamniške planine in pri 167.
Tržiču.
 - » latestriata E. A. Bielz. Preddvor, Suha. 168.
 - » plicatula Drap. Velika planina, Št. Urška Gora, 169.
Zaplata, Kranjska Gora.
 - » plicatula v. major Schmidt. Visoko na alpah; 170.
pri nas zelo redka.
 - » mucida Zglr. Bistriški graben, Megušnica pri 171.
Železnikih.
 - » mucida v. fontana Schmidt. Pri izviru Sore, 172.
Drniški Rovt, Potoče.
 - » mucida v. badia Zglr. Storžič, Zaplata. 173.
 - » carniolica Parr. Zaplata, Šilen Tabor p. Zagorju. 174.
 - » asphaltina Zglr. Na starih zidovih; Kranjska 175.
Gora, Kropa.
 - » asphaltina v. ventricosa Schmidt. Gorenjsko. 176.
 - » » v. lineolata H. Preddvor, Kranjska 177.
Gora, Kokra.

- Cl. asphaltina v. suberuda. Dolenjsko. 178.
 > corynodes Held. V alpah. 179.
 > filograna Zglr. Ig, Fužine, Podreber. 180.
23. **rod-genus: Šarka — Balea Brid.** Sin.: Balia Sw. (tab. I., pod. 23).
 B. perversa Linné. Na lipah in starih zidovjih; 181.
 Šmarje, Turjak in pri Kamniku.
24. **rod-genus: Sirotica — Pupa Drap.** Tudi ta rod dele v sledeče skupine: Torquilla Stud, Orcula Held, Pupilla Leach, Odostomia Flemm., Edentulina Cless., Pagodina Stab, Ischmia Gray, Sphyradium Ag., Odontocyclas Schlüt. Iz istega vzroka kakor pri 22. rodu je pridržano skupno ime (tab. I., pod. 24).
- P. frumentum Drap. Po vsi deželi razširjena. 182.
 > > v. elongata Rossm. Vipava, Kras. 183.
 > > v. illyrica Rossm. Krim, Golovec. 184.
 > avena Drap. Razširjena povsod po apneničnem 185.
 pogorju.
 > avena v. hordeum Stud. Redka proti goriški 186.
 meji.
 > doliolum Drap. Kakor 182. 187.
 > gularis Rossm. Kamniške planine, Glince. 188.
 > dolium Drap. Lubelj, pri izviru Kamniške Bistrice. 189.
 > conica Rossm. Razširjena po pogorju. 190.
 > Kokeilii Rossm. Lubelj, Golovec, Glince, Medvode, 191.
 Sv. Katarina, bistriška in kokrska dolina.
 > Rossmuessleri Kokeil. Nanos, Luknja, podbreški 192.
 gozdovi.
 > truncatella Pfeiff. Golovec, Nanos, Bled, Višnja 193.
 Gora.
 > pagodula Rossm. Zelo pogosto pri Višnji Gori 194.
 in Glincah; Sv. Katarina, Repne.
 > muscorum Linné. V mahovju; zelo razširjena vrsta. 195.
 > triplicata Stud. Dovje, po naplavljenih bregovih. 196.
 > edentula Drap. Pri nas redka vrsta. 197.
 > (Vertigo) minutissima Hart. Pod kamenjem, na 198.
 mahovju; zelo pogosto.
 > (Vertigo) antivertigo West. Zelo razširjena. 199.
 > > v. sexdentata. Na 200.
 obrežju bleškega jezera, Ljubljansko Barje.
 > (Vertigo) pygmaea Drap. Kakor 198. 201.
 > > pusilla Müll. Na starem zidovju: ljub- 202.
 ljanska okolica, Št. Martin, Dobrova.
 > (Vertigo) Venezii Müll. Na obrežju Ljubljanice. 203.
 > striata Gredler. Železniki, Dovje. 204.
25. **rod-genus: Ahatnica — Caecilianella Brgt.** Sin.: Acicula Risso, Achatina auct. (tab. I., pod. 25).
 C. Hohenwarti Rossm. Zelo redka vrsta. 205.
 > aciculoides. D. Betta. Proti goriški meji. 206.
 > acicula Lam. Zelo pogosto po naplavljenih bre- 207.
 govih rek in potokov.

26. **rod-genus: Polžica — Cochlicopa Risso.** Sin.: Cionella (tab. I, pod. 26).

- Zua lubrica Müll. Zelo pogosto po vsi deželi. 208.
 » » v. nitens K. Po močvirnatih krajih. 209.
 » » v. minima L. Po suhih krajih. 210.

27. **rod-genus: Požrešnik — Buliminus Ehr.** Sin.: Bulimus auct. (tab. I, pod. 27).

- B. detritus Müll. Košana. 211.
 » » v. radiatus Br. Rztresen po vsi deželi. 212.
 » » v. Locardi Br. Po kraških dolinah. 213.
 » tridens Müll. Golovec, Glince. 214.
 » montanus Drap. Po pogorju. V alpah je vrsta zelo majhna; predvsem naj omenimo majhne eksemplare, ki se dobe pri Selcih in na Zelenici. 215.
 » obscurus Müll. V ravnini na vlažnih, z mahovjem poraščenih krajih: Št. Jur, Glince, ljubljana. okolica. 216.

XI. Fam. Polži — Helicidae. Plošnata ali okrogla lupina je močna ter spiralno zavita. Plašč obdaja žival popolnoma. Radula (jeziček) ni deljena ter je posuta z malimi, koničastimi zobki. Spolovila imajo vse priveske.

28. **rod-genus: Polž — Helix auct.** (tab. I, pod. 28).

- H. aculeata Müll. Zelo razširjena vrsta, v gorah se nahaja do višine 1400 m. 217.
 » pulchella Müll. Kakor 217. 218.
 » costata Müll. Redka vrsta; nahaja se do višine 700 m. Najdišče: ljubljanska okolica. 219.
 » bidentata Gml. Zelo redka vrsta. Najdišče: ljublj. okolica (Trnovo, Barje). 220.
 » obvoluta Müll. Razširjena po vsi deželi. 221.
 » holoserica. Živi po pogorju. Najdišče: Št. Urška Gora, Sv. Jošt pri Kranju. 222.
 » personata Lam. Kakor 222. Najdišče: Glince, Ig. 223.
 » edentula Drap. Po alpah. Najdišče: Koren. 224.
 » leucozona Zglr. Pod kameni in mahovjem. Najdišče: Črnuče, Greben, Mokrica, Straheča dolina pri Kranju. 225.
 » leucozona v. dolopida br. Planina, Postojna. 226.
 » » v. ovirens. Bohinjske alpe. 227.
 » » v. Erjavci. Lupina je mala, tanka ter drobno pasasta. Premer 8,5 mm, visokost 7 mm. Kras, Vodnikova jama. 228.
 » filicina Schmidt. Zelo razširjena po gozdih. 229.
 » sericea Drap. Pod grmičevjem: Sv. Rok, Barje. 230.
 » hispida Pfeiff. Kakor 221. Najdišče: ljubljanska okolica, Barje, Fužine. 231.
 » umbrosa Part. Kakor 221. Najdišče: Grubarjev jarek in ljubljanski Grad. 232.
 » strigella Drap. Kakor 230. 233.

- H. fructicum* Müll. Kakor 221. Rdeča varijeteta se 234.
dobi pri Fužinah in Kamniku.
- » *carthusiana* Müll. Kakor 221. 235.
 - » *cantiana* Montg. Pri nas redka vrsta. 236.
 - » *incarnata* Müll. Glej 221. 237.
 - » *lurida* Zglr. Kamniške planine. Vransica. 238.
 - » *consona*. Bolj redka vrsta. 239.
 - » *cinctella* Drap. Kras, Vipava. 240.
 - » *planospira* Lam. Zelo razširjena vrsta. 241.
 - » *Lefeburiana* Fer. Kras, Vipava. 242.
 - » *Sadleriana* Zglr. Nanos, Luknja, podbreški gozd. 243.
 - » *zonata* Fer. Parje. 244.
 - » *Preslii* Schmidt. Pri Savici in na Dovjem. 245.
 - » *intermedia* Fer. Sv. Ambrož, Drulovka in Gaštej 246.
p. Kranju, Kranjska Gora. Splošno razširjena vrsta.
 - » *Ziegleri* Schmidt. Kamniške planine, Storžič, 247.
Lubelj, Borovlje.
 - » *phalerata* Zglr. Planin. vrsta. Najdišča: Mokrica, 248.
Golica, Stol, Mavčiče pri Kranju.
 - » *Schmidtii* Zglr. Planinska vrsta. Najdišče: Kokra, 249.
Jezerško.
 - » *lapicida* Linné. Poredkoma po vsi deželi. 250.
 - » *arbustorum* Linné. Zelo razširjena po Gorenj. 251.
 - » *hortensis* Müll. Po ravninah. 252.
 - » *nemoralis*. Kakor 221. Dobe se bele, rumene, 253.
rdeče varijetete s tremi, pikčastimi ali drobno
črtastimi pasovi, vendar tudi brez slednjih.
 - » *austriaca* Menke. Glej 221, variira zelo. 254.
 - » » v. *pallescens* Fer. Kakor 250. 255.
 - » *obvia* Kl. Glej 221. 256.
 - » *candidula* Stud. Fužine, kranjska in kamniška 257.
okolica.
 - » *striata* Müll. Zelo redka vrsta v ravnini. 258.
 - » *pomatia* Linné. Glej 221. Ta vrsta zelo močno 259.
variira z ozirom na število pasov, na barvo in
način zavojev. Nekateri so na levo zaviti; v Ro-
bičevi zbirki se nahaja tak polž iz Preddvora pod
Storžičem. Znana in posebno velika je bohinjska
vrsta.
 - » *cincta* Müll. Predvsem na Krasu. 260.
 - » *aspersa* Müll. V pogorju proti goriški meji. 261.

XII. Fam. Razprojice — Patulidae. Čeljusti so sestavljene iz posameznih ploščic. Radula kakor pri polžih. Spolovila so jednostavna. Lupina je lečasta ali koničasta ter popkasta.

29. rod-genus: Razprojica — *Patula* Held. Sin.: *Euryomphala* p. B., *Helix*. (tab. I, pod. 29).

- P. rotundata* Müll. Glej 221. 262.
- » *Hauffeni* Schmidt. Predvsem na Krasu. 263.
- » *solaria* Menge. Pri nas precej pogosta vrsta. 264.

- P. pygmaca* Drap. Glej 221; v planinah zelo visoko. 265.
 » *rupestris* Drap. Samo na apnenčevih skalah v 266.
 alpskem predgorju.

XIII. Fam. Lazarji — *Arionidae*. Brez lupine. Telo je valjčasto ter močno sluzavo. Spolovila so jednostavna.

30. rod-genus: **Lazar** — *Arion* Fèr. (tab. I, pod. 30).

- A. empiricorum* Fer. (rufus Sl.). Barva menja med 267.
 črnim in rdečim. Po celi deželi.
 » *subfuscus* Drap. Št. Urška Gora, Vel. planina. 268.
 » *hortensis* Fer. Pri nas se nahaja povsod. 269.

XIV. Fam. Pasarji — *Zonitidae*. Ob strani na nogi debel rob. Velika, stisnjena lupina je popkasta.

31. rod-genus: **Pasar** — *Zonites* Montf. (tab. I, pod. 31).

- Z. carniolicus* Schmidt. Samo na Kranjskem na 270.
 vlažnih, senčnatih krajih, kjer se nahaja odpadlo
 gnilo listje. Najdišča: Kočevje, Planina, Črnomelj,
 pri Postojnski jami.
 » *compressus* Zglr. Pod kameni. Na Dolenjskem. 271.

XV. Fam. Steklenke — *Vitrinidae*. Čeljusti so gladke, jezik je razdeljen v tri dele. Na sredi so zobje koničasti, na stranskih dveh delih pa kljukasto zakrivljeni. Spolovila so jednostavna, brez vseh priveskov. Lupine nimajo ali pa je zelo majhna. Žival se ne more v njej skriti. Lupina je tanka, prozorno steklene barve.

32. rod-genus: **Kristalica** — *Hyalina* Fèr. Sin.: *Hyalinia* Agas., *Helicella* Bk, *Zonites* A. Schmidt (tab. I, pod. 32).

- H. glabra* Stud. Na bleškem otoku v starih drevesih, 272.
 pri Postojnski jami in Planini.
 » *cellaria* Müll. Postojnska jama, Luknja. 273.
 » *Draparnaldi* B. Predvsem na Krasu. 274.
 » *nitens* Mich. Ljubljanski Grad, Glince, Ig. 275.
 » *nitidula* Drap. Redka vrsta. Najdišče: Glince, 276.
 Dobrava.
 » *crystallina* Müll. Zelo razširjena; v alpah živi 277.
 še na planinskem svetu.
 » *pura* Ad. Kakor 277; v alpah do višave 2300 m. 278.
 » *diaphana* Stud. Pri nas povsod razširjena. 279.
 » *Erjavec* Brus. Lupina je majhna, plošnata in 280.
 brez popka. Barve je steklene ter nejednakomerno
 tanko pasaste. Zavojev je 6, ki se pa le malo
 zvišujejo. Ustna odprtina ima krajčevo obliko.
 Premier 3.5 mm, vis. 1.9 mm. Najdišče pri nas:
 Škocijan (leg. Robič). (Slika 1, pod. 7 a in b.)

33. rod-genus: **Steklenka** — *Vitrina* Drp. Sin.: *Cobresia* Hbn., *Helicolimax* Fer., *Limacina* Hrtm. (tab. I, pod. 33).

- V. pellucida* Müll. Pri nas zelo razširjena. 281.

- V. *carniolica* Btg. Pod kameni na vlažnih krajih. 282.
 Najdišča: Ihan, Boltačevo brezno, Ljubljanski Grad, Moravče.
 > *diaphana* Drap. V alpah še na planinskem svetu. 283.
 > *elongata* Drap. Kakor 283, vendar redkeja. 284.
 > *truncata* Btg. Pri nas na Gorenjskem. 285.

34. **rod-genus: Amalijsa — Amalia Mq. Tand.** (tab. I, pod. 34).

- A. *Robičii* Simroth. Na to vrsto je bil Robič, kakor 286.
 je pravil sam rad večkrat, najbolj ponosen. Našel jo je v Suhadolnikovi dolini. Žival ima valjčasto truplo, ki se proti koncu zožuje. Dolga je približno 35 mm. Lopatica se nahaja samo na zadnjem delu života. Barva je enotna, črnkasto ali sivkasto rjava; potem razločujemo temno in svetlo barvane varietete. *Lupinica* je zelo majhna ter jajčasta. Na sliki 1. vidimo črnkasto (5 a) in svetlo (5 b) barvano žival. Pozneje jo je dobil tudi na Mokrici. Natančneje je opisal Robičevo *amalijsa* Simroth v razpravi: »Versuch einer Naturgeschichte der deutschen Nachtschnecken u. ihrer emop. Verwandten«. (Z. f. w. Z. BXLII, pag. 339.)

35. **rod-genus: Slinar — Limax Müll.** (tab. I, pod. 35).

- L. *maximus* Linné v. *cinereoniger* Wolf. Raz- 287.
 lično barvane vrste: podplat siv ali črn v sredini bel, hrbet rumen, črn, na vsaki strani hrbta po eno rumeno črto, sivkaste barve s črnimi črtami, podplat belkast i. t. d. Robič leg. na Št. Urški Gori, Kamniški Bistrici. Razširjen pri naš povsod.
 > *marginatus* Müll. (*Lehmania marginata*). Št. Urška 288.
 Gora, pod Grintovcem.
 > *cinereus* L. Podplat jednobarven. Najdišče: Pred- 289.
 dvor, Viženska planina.
 > *agrestis* Linné. Pri nas povsod razširjen. 290.

XVI. Fam. Želodčarke — *Glandinidae*. Čeljusti niso razvite, jeziček zelo velik. Plašč pokriva celo žival, spolovila so enostavna. Želodčarke so med lupinarji roparice, ker se hranijo z drugimi mehkužci.

36. **rod-genus: Želodčarka — Glandina Adams.** Sin.: *Achatena* Rossm., *Polyphemus* Montf. (tab. I, pod. 36).

- G. *aligira* Linné. Pod listjem in kameni. Najdišča: 291.
 Vipava, Luknja, kočevska okolica, Košana i. d.

XVII. Fam. Skledičarke — *Testacellidae*. Plašč zelo majhen, ravnotako skledičasta lupina. Glave ne more skriti, usta brez čeljusti, jezik velik z ostrimi zobčki posut. Živali so roparice.

37. **rod-genus: Daudebardija — Daudebardia Hartm.** Sin.: *Helicophanta* (tab. I, pod. 37).

- D. rufa Fer. Najdišča: Dobliški jarek in Vamove (leg. 292. Robič), nahaja se pa tudi na Kumu. Ker je ponočna žival, jo je zelo težko dobiti.
- » Langi Pfeiff. Prvi jo je našel pri nas Robič v 293. Suhadolnikovi dolini. Do sedaj je samo to najdišče znano na Kranjskem.

2. Red. Cevkarji — Scaphopoda.

Samo morske živali.

3. Red. Školjke — Lamellibranchiata.

Mehkužci s krnasto glavo in dvokrpim plaščem. Apnena hiša sestoji iz dveh lupin, ki sta na hrbtu s sklepom trdno zvezani. Dihajo s škrgami. Na trebušni strani je mesnata noga, s katero se pomika žival počasi dalje. Spola sta ločena.

a) Podred. Praškrjarji — Protobranchiata:

Samo morske živali.

b) Podred. Mnogozobke — Eutaxodonta:

Samo morske živali.

c) Podred. Redkozobke — Heterodonta:

XVIII. Fam. Bisernice — Unionidae. Podolgaste lupine pokriva debela rujavkasto-zelena kožica, znotraj pa imajo biserno plast. Sklep ima malo zob ali je pa tudi brez njih.

38. rod-genus: Brezzobka — Anodonta lud. Sin.: Limnacoderma P., Mytilus pars Linné (tab. I, pod. 38).

- A. mutabilis Cl. Pri nas zelo razširjena. 294.
- » » v. cygnea Lam. Ljubljana, Gradašnica, Sora, ribniki pri Brdu in Igu. 295.
- » mutabilis v. cellensis Pfeiff. Ižica, Gradašnica, različni ribniki. Tu sem se prištevajo tudi: anadonta glabra in anadonta rostrata iz bleškega jezera ter anadonta depressa. 296.
- » mutabilis v. piscinalis Nils. V različnih potokih (Lošca, pri Fužinah i. t. d.) 297.
- » mutabilis v. anatina Drap. Ringelšca, v mlakužah pri Igu in Stražišču pri Kranju. 298.
- » complanata Zglr. V gorenjem teku Krke 299.

39. rod-genus: Bisernica — Unio Philipp. Sin.: Mya Humpt., Lymnium Ok., Luricola Gol., Legumia Sud. (tab. I, 39).

- U. pictorum Linné. Vipava (leg. Erjavec), Grubarjev jarek pri Ljubljani, Krško. 300.
- » elongatulus Mühlf. Ljubljana. 301.

- U. *batavus* Lam. Grubarjev jarek p. Ljubljani, Krško. 302.
Semkaj spada U. *fuscatus* Zglr., ki je le v
potokih živeča u. *batavus*.
- » *batavus* Lam. v. *ater* Nils. Semkaj spada u. 303.
consentaneus Zglr. V ribnikih pri Igu in
Brdu pri Kranju. Tudi u. *reniformis* in u.
piscinalis spadata semkaj. S. Robič je našel v
rojici (rivulus) med Borovnico in Ohanico ledvi-
často bisernico (u. *reniformis* Schmidt sive
u. *batavus* Lam.) z biserom, kar je gotovo zelo
redko in zanimiv slučaj. Imenovana školjka na-
vadno ne napravlja biserov; biseri se dobe pri
potočni bisernici (u. *margaritifera*), pa tudi samo
v nekaterih krajih na Češkem. Iz južnih krajev
naše monarhije dosedaj ni znan še noben enak
slučaj, bodisi pri tej ali oni vrsti bisernice. Biser
je rdečkast, grahove velikosti ter je bil med
lupino in plaščekom. Omenjeno školjko hrani dež.
muzej Rudolfinum.
- » *Labacensis* Pfeiff. Ljubljana in Gradaščica. 304.
- XIX. Fam. Krožci — *Cycladidae*. Lupina izbočena, jajčasta
in enakoklopasta. Velika noga je jezikasta.
40. rod-genus: Krožec — *Sphaerium* auct. Sin.: *Cyclas* (tab. I, pod. 40).
S. *rivicola* Leach. V stoječih vodah na Barju, Lošci 305.
in cesarskem jarku pri Ljubljani.
- » *corneum* Linné. V stoječih vodah pri Trnovem 306.
in Sv. Roku.
- » *lacustre* B., tudi *Cyclas calyculata*. V stoječih 307.
vodah na Barju, pri Trnovem, Šiški in Fužinah.
41. rod-genus: Grašec — *Pisidium* C. Pfr. (tab. I, pod. 41).
P. *obliquum* Pfeiff. Na Ljubljanskem Barju, splošno 308.
v počasi tekočih vodah.
- » *fontinale* Pfeiff. V stoječih in počasi tekočih 309.
vodah. Najdišče: v stranskih jarkih dolenske ceste
pri Ljubljani.

Izmed omenjenih mehkužcev žive na suhem — pod listjem in
kameni, na skalah in starih zidovih, na mahovju in grmičevju — sledeči
rodovi: 12., 13., 14., 19. do vštetega 37. V vodi, hitro in počasi tekoči,
v stoječi, oziroma mlakužah, žive rodovi: 1. do vštetega 11., 15. do
vštetega 18., 38. do vštetega 41.

Po splošnem značaju na suhem in v vodi živečega živalstva delimo
zemljo na več okrajev ali pasov. V Sclaterjevi razdelitvi je prideljena
naša dežela palearktičnemu pasu, ki obsega Evropo, severno Azijo in

severno Afriko. V vsakem pasu je večina glavnih živalskih rodov enako razširjena po vsem ozemlju. Nekateri rodovi so pa omejeni samo na gotove prostore kakega okraja. Tako v naši deželi jamničar — *zospeum*, ki je značilen predvsem za kraške podzemске jame. Omeniti moramo še meje, na katerih dobimo mešane vrste sosednjih okrajev. Zelo se množe in spreminjajo vrste zlasti na južni meji, ker prihajajo vrste južnih okrajev lahko v proti jugu odprte gorske doline in se mešajo z ondotnimi vrstami. Na severnih krajih se pa to ne dogaja, ker tvorijo mejo visoki, skalnati, večini mehkužcev neprelazni grebeni.

Da bo omogočeno posameznim nabiralcem določiti rodove, je priložen pri razpravi po Clessinu kratek pregled naših lupinarjev, ki se ozira predvsem na obliko lupine in bivališče posameznih rodov.

I. Na suhem živeči lupinarji.

A. Brez lupine.

1. Na hrbtu lopatica **amaliya** — **amalia**.
2. Lopatica samo na zadnjem delu **slinar** — **limax**.
3. Hrbet zbočen brez lopatice **lazar** — **arion**.

B. Lupina zelo majhna, na zadnjem delu telesa **daudebardija** — **daudebardia**.

C. Lupina majhna z ozirom na žival in prozorna **steklenka** — **vitrina**.

D. Lupina sorazmerno velika brez zakrivalca.

1. Lupina prozorna, stisnjena ali stožkasta **kristalica** — **hyalina**.
2. » velika, stisnjena in popkasta **pasar** — **zonites**.
3. » velika, stožkasta, okrogla, popkasta ali } **razprojica** — **patula**.
brez popka, redko rob odprtine zobat } **polž** — **helix**.
4. » valjčasta, rob odprtine zobat **sirotica** — **pupa**.
5. » stožkasta, pasasta, rob odprtine zobat ali pa tudi ne **požrešnik** — **buliminus**.
6. Lupina stožkasta, gladka in svetlikasta, rob odprtine zobat ali ne **polžica** — **cochlicopa**.
7. Lupina podolgasto jajčasta, odprtina brez lamel **želodčarka** — **glandina**.
8. Lupina valjčasta, odprtina ima obliko hruške **šarka** — **balea**.
9. » valjčasta, odprtina z lamelami **zaklepnica** — **clausilia**.
10. » jajčasta, tanka, rumenkasta **jantarica** — **succinea**.
11. » jajčasta, debela, rob odprtine zobat in debel **zavojčica** — **carychium**.
12. Lupina stožkasta, debela, rob odprtine zobat in debel **jamničar** — **zospeum**.
13. Lupina valjčasta, tanka **ahatnica** — **caecilianella**.

E. Lupina z zakrivalcem.

1. Zakrivalce zavito.

- a) Lupina stožkasta, pasasta **sadar** — **pomatias**.
- b) » vrtuljčasta, pasasta **okroglostka** — **cyclostoma**.
- c) » valjčasta, gladka **konica** — **acme**.

II. V vodi živeči mehkužci.

a) Lupinarji.

A. Lupina brez zakrivalca, na desno zavita.

- 1. Lupina prozorna ali pa vsaj zelo tanka, stožkasta, podolgasto jajčasta **mlakar** — **limnaeus**.
- 2. Lupina čepasta **prilepek** — **ancylus**.
- 3. » ima obliko svitka **svitek** — **planorbis**.

B. Lupina brez zakrivalca, na levo zavita, prozorna.

- 1. Lupina jajčasta **korenčica** — **physa**.

C. Lupina z zakrivalcem.

- 1. Zakrivalce roženo, lupina velika in vrtuljčasta **kalužnica** — **paludina**.
- 2. » apnenasto, lupina majhna in stožkasta **bitinija** — **bythinia**.
- 3. » zavito, lupina debela, okrogla, z debelim robom na vretencu **kamenar** — **lithoglyphus**.
- 4. Zakrivalce zavito, lupina debela, podolgasto jajčasta **črnica** — **melanopsis**.
- 5. Zakrivalce zavito, lupina debela, jajčasta, spodaj ni zbočena **črnka** — **melania**.
- 6. Zakrivalce zavito, lupina tanka, mala, jajčasta **bitinela** — **bythinella**.
- 7. Zakrivalce zavito, lupina tanka mala, koničasta **močvirnica** — **Frauenfeldia**.
- 8. Zakrivalce zavito, lupina tanka, mala, valjčasta, prozorna **steklovica** — **vitrella**.
- 9. Zakrivalce zavito, lupina, tanka, mala, koničasta, rob ustne odprtine moli naprej **paladilhija** — **paladilhia**.
- 10. Zakrivalce ima mnogo zavojev, lupina vrtuljčasta **zaklopka** — **valvata**.
- 11. » zavito s konico na znotraj, lupina debela, poloblata **neritina** — **neritina**.

b) Školjke.

A. Sklep nima zob, lupini jajčasti, veliki **brezzobka** — **anadonta**.

B. » ima zobe, male trioglate školjke.

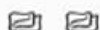
- 1. Sklep ima glavne zobe in na jedni strani prvih še stranske. Školjka precej velika **bisernica** — **unio**.
- 2. Sklep ima glavne zobe ter na obeh straneh prvih še stranske.
 - a) Lupini okrogli, na obeh straneh jednaki **krožec** — **sphaerium**.
 - b) » » nista na obeh straneh jednaki, zelo majhne školjke **grašec** — **pisidium**.

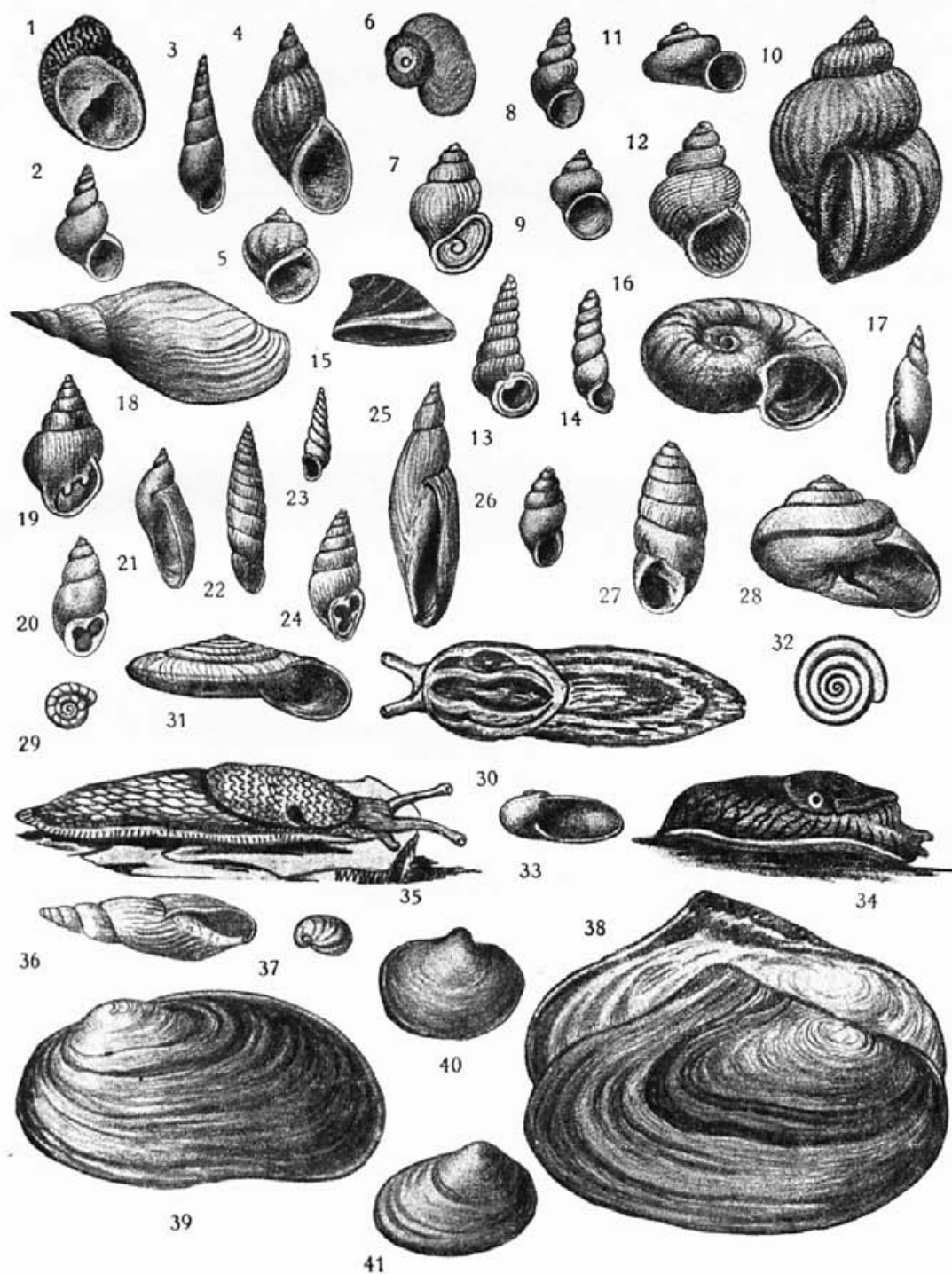
Pojasnitev table 1.

Explicatio tabulae I.

Rod-genus:

1. Neritina — Neritina Lm. poveč. — auct.
2. Paladilhija — Paladilhia Brgt. poveč. — auct.
3. Črnica — Melanopsis Fer. poveč. — auct.
4. Črnka — Melania Lam. poveč. — auct.
5. Kamenar — Lithoglyphus Mühlf. poveč. — auct.
6. Bitinela — Bithinella Moq. Taudon poveč. — auct.
7. Močvirnica — Frauenfeldia Cless. poveč. — auct.
8. Steklovica — Vitrella Cless. poveč. — auct.
9. Bitinija — Bythinia Gray. poveč. — auct.
10. Kalužnica — Paludina auct. nar. — natur.
11. Zaklopka — Valvata Müller poveč. — auct.
12. Okroglostka — Cyclostoma Monf. poveč. — auct.
13. Sadar — Pomatias Studer. poveč. — auct.
14. Konica — Acme Hart. poveč. — auct.
15. Prilepek — Ancylus Geoff. poveč. — auct.
16. Svitek — Planorbis Stud. nar. — natur.
17. Korenčica — Physa Drap. poveč. — auct.
18. Mlakar — Lymnaeus Lam. nar. — natur.
19. Jamničar — Zospeum Brgt. poveč. — auct.
20. Zavožčica — Carychium Müller poveč. — auct.
21. Jantarica — Succinea Drap. nar. — natur.
22. Zaklepica — Clausilia Drap. nar. — natur.
23. Šarka — Balea Brid. poveč. — auct.
24. Strotica — Pupa Drap. poveč. — auct.
25. Ahatnica — Caecilianella Brgt. nar. — natur.
26. Polžica — Cochlicopa Risso. poveč. — auct.
27. Požrešnik — Buliminus auct. poveč. — auct.
28. Polž — Helix auct. nar. — natur.
29. Razprojica — Patula Held. poveč. — auct.
30. Lazar — Arion Fer. nar. — natur.
31. Pasar — Zonites Montf. nar. — natur.
32. Kristalica — Hyalina Fer. poveč. — auct.
33. Steklenka — Vitrina Drp. poveč. — auct.
34. Amalija — Amalia Mq. Taud. nar. — natur.
35. Slinar — Limax Müll. nar. — natur.
36. Želodčarka — Glandina Adams. nar. — natur.
37. Daudebardija — Daudebardia Hartm. poveč. — auct.
38. Brezzobka — Anadonta lud. zmanj. — min.
39. Bisernica — Unio Philipp. nar. — natur.
40. Krožec — Sphaerium auct. nar. — natur.
41. Grašec — Pisidium C. Pfr. nar. — natur.

Kapela sv. Jurija na Ljubljanskem Gradu.

Priobčil I. Vrhovnik.

Pokojni profesor Ivan Vrhovec je v »Zborniku Slovenske Matice« III., pišeč »O ustanovitvi novejših ljubljanskih fará« objavil mnogo zanimivosti o kapeli sv. Jurija na ljubljanskem Gradu. Njegovemu zgodovinskemu opisu te starodavne dragocenosti ljubljanskega mesta naj bodo v dodatek nastopne črtice. Arhivni izpiski, navedeni tu na prvem mestu, se tičejo beneficija sv. Mavricija, ki ga je ustanovil cesar Friderik IV. leta 1489. pri Sv. Juriju na Ljubljanskem Gradu, in poprave kapele, ki se je nahajala proti koncu 16. stoletja v zelo slabem stanu.

Dne 26. rožnika leta 1578. je pisal avstrijski nadvojvoda Karol ljubljanskemu škofu Konradu in kranjskemu vicedomu Juriju Höferju »zu Höflein vnn d Hasperg«, da duhovnik Ivan Lathomus, kanonik ljubljanski, prosi za beneficij »in vnnserm Hauptschloss daselbs«. Nadvojvoda je pozval naslovljenca, da naj poročata o tem in naj mu svetujeta (Izv. list. v Rudolf. I 22/50).

Dne 17. malega srpana 1578 je naznanil nadvojvoda Karol iz Gradca istima, da je prejel njuno poročilo o ustanovi sv. Mavricija na Ljubljanskem Gradu (»St. Mauriten Stifft in vnnserm Hauptschloss Laibach«). Ker se v njunem dopisu ne omenja, ali se nahaja v rečenem gradu tačas še kapelan, ki bi opravljal ustanovljeno službo božjo, naj to škof pozve in poroča nadvojvodi. Vicedom pa naj letnih 20 gld. ustanovnine v bodoče nikomur ne daje, dokler ne pride nadaljni nadvojvodov ukaz (Izv. list. ib.).

Dne 6. kimavca 1578 je graška kamora prišla vicedoma zaradi beneficija na Gradu. Najvojvoda mu je pisal, da se ne spominja, da bi bil beneficij izza leta 1566. oddan in vendar kažejo vicedomski računi izročeni kamori do leta 1576. ali morda še dalje, da se je beneficiju namenjeni denar, namreč 20 gld., izdajal. Vicedom je dobil nalog, da naj čim preje poroča, kdo je to ukazal (Izv. list. ib.).

Vicedom Höfer ni poročal o tem, zato so se nadvojvodovi kamorni svetniki dne 12. listopada 1578 obrnili na njegovega naslednika Nikolaja Bonomo, da naj pojasni to stvar (Izv. list. ib. I 19/23).

Nadvojvoda Karol je zvedel, da je kapela na Gradu (»in vnnserm Hauptschloss alda Zu Laybach«) skoro razdejana in da na kup leze (»fast verwüstet vnd baufällig«) in se mora popraviti, da se more ustanovljena služba božja v njej, kakor se spodobi, opravljati, zato je dne 25. malega travna 1583 iz Gradca ukazal vicedomu Nikolaju z Volčjega Potoka, da naj z beneficijatom Ivanom Lathomom vred pregledata razdejanje in naredita proračun, koliko bi stalo popraviljanje (Izv. list. ib.).

Na to je odgovoril dne 23. velikega travna 1583 vicedom, da sta si z imenovanim beneficijatom kanonikom ogledala kapelo vpričo deželnega upravitelja Volka grofa in barona Thurna. Mojster Martin, ki je delal v Karlovcu, je napravil načrt in približen račun, ki znaša 327 gld. Proračun za izrezovanje podob, za oltarne okraske in za ozaljšanje cerkve je naredil beneficijat. Vicedom je priložil poročilu obojni proračun (Osnutek ib.).

Dne 29. velikega travna 1583 se je pritožil nadvojvoda Karol iz Laksenburga Nikolaju Bonomu, ker mu je Lathomus sam poslal zahtevano

poročilo o razpadajoči kapeli, ne pa oba hkratu; zato je pozval vicedoma, da naj mu tudi on pošlje zaželeno poročilo (Izv. list. ib.).

Dva dni pozneje je datiran vicedomu nov poziv od nadvojvode — podpisan ni on sam, nego Rudolf pl. Teuffenbacher — zahtevajoč, da naj pošlje poročilo in proračun (Izv. list. ib.).

Vicedom se je nato dne 15. rožnika 1583 opravičil, zakaj ni skupno z beneficijatom poslal poročila o razpadajoči kapeli. Kriva je bila bolezen, ki zaradi nje ni mogel iti iz hiše. Naročil je bivšemu deželnemu svetniku Erhardu Pellzhoferju poleg imenovanega Lathoma, da vpričo svetnika Volka grofa in barona Thurna kakor deželnega oskrbnika izvršita ogled; stavbeniku iz Karlovca pa je velel, da naj napravi približen proračun in načrt. Ker je dobil Lathomus poseben poziv, zato je on tudi posebej poročal. Andrej Patvelič (Pattwelizh) mu je naredil proračun za ozaljšanje cerkve (Kirchenornat), namreč za izrezovanje podob, oltarnih okrasov i. dr. To je Lathomus sam oskrbel in obljubil poslati (Osnutek ib.).

Dne 3. malega srpana 1583 se je zopet v istem zmislu opravičeval vicedom (Osnutek ib.).

Dne 27. velikega srpana 1583 je zopet pisal nadvojvoda Karol iz Gradca vicedomu Nikolaju Bonomu spominjajoč ga ukaza od 25. dne malega travna 1583 radi popravljanja razpadajoče kapele »na našem glavnem gradu v Ljubljani« in poziva od 31. dne velikega travna 1583. Opomnil ga je iznova, da naj mu pošlje zaželeno poročilo in da naj ga dalje ne zadržuje (Izv. list. ib.).

Vicedom se je dne 14. kimavca 1583 opravičil nadvojvodi, da je poročilo o popravljanju kapele že poslal dne 23. velikega travna. Ker ni došlo nadvojvodi, poslal mu ga je še enkrat (Osnutek ib.).

Nameravano popravljanje kapele na Ljubljanskem Gradu, ki o njem govore pravkar navedeni arhivni podatki, se je zavleklo in izvršilo šele dvanajst let pozneje, kar posnemam iz poročila stiškega opata Lovrenca oglejskemu patrijarhu iz leta 1595. Opat je pisal tedaj, da je v Ljubljani v svojem dvorcu postavil kapelo presv. Trojice in da so kapelo na Ljubljanskem Gradu luteranci skoraj razdejali; sedaj (1595) se popravlja in potem naj bi se obe kapeli hkratu posvetili (Izv. muz. dr. II. 65). Dne 17. svečana 1597 je ljubljanski škof Ivan Tavčar posvetil na Gradu oltar sv. Jurija, kar je zabeleženo na koženici, ki so bile v njej zavite svetniške kosti iz oltarnega groba; koženica je shranjena sedaj v Rudolfišču (Mitt. d. h. V. f. Kr. 1859, 40). Tedaj je bila posvečena tudi kapela, kar izvemo iz Valvasorja (X. 353). Pri tej svečanosti so bili navzočni nadvojvode: Ferdinand, Maksimilijan, Ernest, Leopold, in nadvojvodke: Gregorija, Maksimilijana in Margareta. Vso to veliko gospodo je pogostil nato imenitno deželni glavar Lenkovič. Valvasor o tej priliki omenja, da se je svetišče na Gradu zvalo: kapela sv. Jurija, sv. Pankracija in sv. Helene. Po 37letnem razsvečenju se je na Jurjevo l. 1597. slovesno s petjem, mašo in propovedjo ob velikem navalu ljudstva praznoval patrocinijski v kapeli sv. Jurija, kakor je zabeležil Tomaž Hren v svojem koledarju (Mitt. 1861, 74).

Hrenov naslednik škof Rajnald Scarlichi je kanoniško obiskal vse ljubljanske cerkve. Iz poročila o vizitaciji kapele na Gradu dne 16. vel. travna 1631 povzamemo, da je držalo do kapele 13 stopnic. Imela je tri oltarje. Veliki oltar z lesenim nastavkom, a brez križa je bil s podobami vred dosti lepo pozlačen in posvečen. Druga dva oltarja na evangelijski in

listni strani nista bila posvečena in brez podobe (sine Icone) in brez vse oprave; le nekaj polomljenih lesenih kipov je ostalo na njima. Vsak 14., 15. in 20. dan so maševali oo. frančiškani v kapeli; zato jim je plačeval vicedom krog 20 gld. na leto. Kapelično zidovje je bilo dobro ohranjeno; okna so bila s steklom in železom zaprta. Opravo je imela kapelica samo eno, namreč rdeč, star plašč, kelih in kar je treba za sv. mašo. Škof Scarlichy je naročil, da naj se kupi križ za veliki oltar in da naj se odstranita stranska oltarja (Vizit. zapisnik v škofijskem arhivu).

Sredi 18. stoletja je bivala na Gradu vojaška posadka. Leta 1748. so prišli tja gori vojaki Marschallovega polka. Kolikor je imela kapela mašne oprave, vsa je bila zapečaten v grajskem stolpu. Frančiškani, ki so opravljali tedaj ob nedeljah in praznikih službo božjo na Gradu, so se zavzeli in takoj poslali k reprezentaciji prošnjo, da naj se paramenti odpečatijo in izroče v porabo. Vlada je naročila fiskalu Jeronimu Mrcini pl. Mrcinovinskemu (Marzina v. Merzenheimb), da naj gre na Grad in naj preišče, kaj in kako je. Stražmešter Gregor Ipavec od prejšnje garnizije je pojasnil nato preiskovalcu, da so mašno opravo spravili v stolp in zapečatili, ko je odhajala prejšnja posadka. To se je zgodilo zato, da bi se cerkvena obleka ne raznesla. Stolpov ključ z zaznamkom mašne obleke je shranil bivši grajski grof Žiga baron Apfalter. (Blätter aus Krain 1865, 172.) Taka skrb za skromno imovino sv. Jurija je bila gotovo umestna.

Frančiškani so poleg navadne službe božje skrbeli za to, da se je vsako leto god sv. Jurija na Gradu slovesno praznoval. Že na predvečer so imeli v njegovi kapelici litanije in večernice; na Jurjevo pa je bilo tam slovesno duhovno opravilo. V ta namen so sami darovali po 18 do 20 funtov sveč. Za tisti dan so posojali sv. Juriju svoje orgle. Iz njihovega samostana, ki je stal med semeniščem in sedanjo Mahrovo hišo, so jih peljali vsakokrat vojaki grajske posadke skozi mesto na Grad. Tedaj je vodila na Grad edinole pot mimo Sv. Florijana. Grajskemu grofu je bilo skrbeti za olje in vino za Jurjevo. Ta dan so izpostavili nabiralnik za miloščino s podobo sv. Jurija. Drugi dan so grajski stražmešter in dva vojaka oddali to skrinjico grajskemu grofu, ki jo je odprl in pobral iz nje denar, namenjen za nakup in popravo cerkvene oprave. (Bl. a. Kr. ib.)

Frančiškani so vabili tudi druge duhovnike in menihe, da so prihajali na Jurjevo maševat na Grad. K 25. dnevu malega travna 1759 stoji v dnevniku ljubljanskih jezuitov pripomnja, da na sv. Jurija dan ni šel noben jezuit maševat na Grad, prvič zato ne, ker jih ni nihče povabil, drugič pa tudi zato ne, ker je grajsko svetišče onečejeno zaradi množice bolnih vojakov (ob immunditiem templi illius propter copiam infirmorum militum).

Leta 1748. je imela kapelica sv. Jurija še tri oltarje — ukaz škofa Scarlichija se torej dotlej ni izvršil — sedem podob, med njimi dve podobi sv. Jurija, ki so ji izpostavljali, kadar je bilo darovanje, in pridiznico. Razen službe božje v kapelici so frančiškani še tudi izpovedovali grajske vojake in jetnike in bolnim prinašali poslednjo tolažbo. Mrtvim vojakom in jetnikom so dajali zvoniti in jih pokopavali na frančiškanskem pokopališču ob svojem samostanu. Zato jim je dajal vicedom izza najvišjega odloka od 20. dne prosinca 1742 po 40 gld. na leto. (Bl. a. Kr. ib.)

Kapela sv. Jurija je bila kakor svetišče najimenitnejšega gradu v deželi posvečena. Njen glavni oltar je bil posvečen, a v poslednji dobi ni bilo

več sledu posvečenega oltarja, nadomeščal ga je portatile. Kdaj je bil razsvetljen oltar, ki ga je posvetil škof Ivan Tavčar? Menda se ne motim, ako domnevam, da se je to zgodilo za časa francoske zasede. Francozom je rabil ljubljanski Grad za vojašnico in bolnico. Francoska posadka se ni brigala za starodavno svetišče na grajskem dvorišču in Sv. Jurij je moral drugič doživeti gnusobo razdejanja na svetem mestu.

Sedanji oltar sv. Jurija ima priprost lesen gotiški nastavek in izvira iz novejši dobe, najbrže iz leta 1877., kakor daje slutiti letnica (20/10 1877) na zadnji strani. Slika sv. Jurija, baje Potočnikova, ki je bila vdeta v starem oltarju, se hrani sedaj v ljubljanskem Rudolfsčcu. Dva stara lesena keruba, baročnega sloga, ostanek prejšnjega oltarja, sta se pred nekaj leti preselila izpod grajske strehe v zbirko krščanskega umetniškega društva.

Tem črticam o ljubljanski grajski kapelici naj dodam imena duhovnikov, ki so tu službovali in so se nam ohranila poročila o njih. Dveh kapelanov beneficija sv. Mavricija omenja Valvasor, in sicer Jakoba Frölicha, po čegar smrti je cesar Ferdinand leta 1555. imenoval za grajskega kapelana Jakoba Schererja (Valv. XI. 669). Kakor se razvidi iz listin, omenjenih v začetku tega spisa, je bil grajski beneficij izpraznjen izza l. 1566. do 1578., ko je prosil zanj ljubljanski kanonik Ivan Lathomus in ga dobil. Za časa škofa Scarlichija ali morda še za Hrena so prevzeli službo božjo na Gradu in hkratu skromne dohodke beneficija frančiškani. Beneficij sv. Mavricija je najbrže preminil za cesarja Jožefa II.

Ko je avstrijska vlada dne 11. vinotoka 1815 otvorila kaznilnico na Ljubljanskem Gradu, je bilo treba misliti na duhovno pastirstvo ondudaj. Poverili so ta težavni posel tedanjemu šentjakobskemu kapelanu Matiji Pfeiferju. Kapelica sv. Jurija v burni francoski dobi zanemarjena se je za silo popravila. Ko so ločili preiskovalnico od kaznilnice, je postal Pfeifer dne 1. vinotoka 1816 samostojen kaznilnični kurat. Na Gradu je vztrajal do leta 1823. (Zgod. zbornik 319). Za Pfeiferjem je dobil to službo dne 24. listopada 1823 znani slovenski pisatelj Janez Cigler*) (Ziegler) in jo izvrševal do 30. dne kimavca 1832. Za njim so službovali pri Sv. Juriju tile kaznilniški kurati: Franc Ks. pl. Andrioli do kimavca 1834, Anton

*) Arhiv mestne župe sv. Jakoba v Ljubljani hrani folijsko knjigo z napisom „Sterb-Register der k. k. Strafhauſ-Kurazie St. Georgii am Kastellberge zu Laibach. Nro. I. Vom Jahre 1821 bis ...“ Popisanih je 16 listov, praznih 28 in pol. Rubrike navadne, le razpredelek: Krankheit und Todes-Art je razpolovljen in v drugo polovico vdeta rubrika: Der Einsegnende Priester. Prvi v knjigo vpisani mrtvec je 44letni kaznjenec Anton Shupež, ki je umrl „am Kastellberge im Strafhause Haus Nro 57“ za kapjo dne 17. velikega travna 1821; zadnji mrlč je bil Tomaž Kaiser, umrl dne 10. svečana 1832. Leta 1821. so bili trije mrtveci kaznjenci; leta 1822. jih je bilo pet, med njimi dve kaznjenki; 1823 ... 4 (dve ženski); 1824 ... 3 (dve ženski) in 1 paznik; 1825. je zabeležena le žena paznika Antona Schusterschitzja; 1826. dve ženski in paznikov otrok; 1827 ... 4 (ena ženska); 1828 ... 6; 1829 ... 10; 1830 ... 14 (dve ženski); 1831 ... 21 (tri ženske) in paznikov otrok; 1832 ... 2 in dva otroka paznikov. Pri večini mrtvecev je naznanjen rojstveni kraj; med njimi se nahaja 15 Korošcev in 1 Čeh, drugi so Kranjci. 12 mrlčev je pokopal Pfeifer; izza 15. dne prosinca 1824 je bil pokopovalec Cigler, ki pa je tudi Pfeiferjeve pokopance zabeležil v knjigo. Cigler je pisal krasno. Njegova pisava je kakor v jeklo vrezana. Njegov podpis ima spodaj jajčasto, ime oklepajočo črto in znotraj ob njej službeno označbo: Strafhauſ-Curat.

Železnik 1834—1837, Valentin Pretner 1837—1840, Franc Pavlič 1840—1849. Konec malega travna 1849 so premestili jetnike z Ljubljanskega Grada v prisilno delavnico, grad pa izpremenili v utrjeno vojašnico. Z jetniki vred se je preselil Pavlič v prisilno delavnico.

Ko se je meseca vinotoka 1868 Ljubljanski Grad izza ukaza justičnega ministerstva zopet prelevil v kaznilnico, je dobila kapelica sv. Jurija — *Catalogus cleri* jo imenuje izza leta 1888.—1896. »*Ecclesia*« s. Georgii in arce — iznova svojega duhovnika in z njim redno službo božjo za jetnike in drugo grajsko osebje. Sv. Jurij je bil tedaj velik siromak, pogrešal je vsega, kar se potrebuje za bogoslužna opravila. Usmilil se ga je tedanji šentjakobski župnik Gustav Köstl in mu odstopil več starih mašnih oblek, perila in druge potrebne oprave za 72 gld., ki mu jih je plačal erar. V nedeljo dne 25. vinotoka 1868 se je pričela služba božja za jetnike v grajski kapeli. Opravljali so jo šentjakobski duhovniki, dokler ni bil imenovan kaznilniški kurat. V razpisu se je temu obetalo 420 gld. plače na leto, stanovanje, 6 sežnjev drv in 16 funtov sveč, vrhu tega remuneracija za šolo 180 gld. Razpisano službo je dobil Karol Heidrich, veččak v kaznilniških stvareh — on je na svoje stroške prepotoval Nemčijo, Belgijo, avstrijske dežele in obiskal krog 40 kaznilnic. Vlada ga je odlikovala z zlatim križcem za zasluge. Heidrichovi nasledniki so bili: Leopold Klinar 1872—1876, Ivan Gostiša 1876—1881, Alojzij Puc 1882—1886, Ivan Tomažič 1886—1890, Anton Žlogar 1890—1894, Ignacij Žitnik 1894 do potresa 1895, ko so opustili kaznilnico na Gradu. Skromno opravo kapelice sv. Jurija je prodal erar na javni dražbi. Zvonove je kupilo Marijanišče, ki jih iznova odda Sv. Juriju. »*Catalogus cleri*« leta 1897. ne navaja več cerkve sv. Jurija na Gradu.

Izza potresa do 9. dne grudna 1907 se ni v grajski kapeli brala sv. maša. Tega dne je razsveteno svetišče sv. Jurija iznovič blagoslovil šentjakobski kapelan Fran Žvan. Ko je bil prišel ljubljanski Grad v last mestni občini, je sklenil njen zastop vrniti kapelico njenemu namenu: službi božji. Minulo jesen se je za silo počedila, popolno prenovljenje se izvrši pozneje.

Vrhovec omenja v svojem spisu o kapeli sv. Jurija, kako so nekdaj Ljubljanci slovesno praznovali sv. Jurija nedeljo in tedaj radi prihajali v starodavno grajsko svetišče. Poslednjikrat se je to zgodilo leta 1869. ali 1870. Potem je kaznilnično vodstvo prepovedalo občinstvu zahajati v kapelo. Po tolikih letih se bo letos zopet praznovala sv. Jurija nedelja na Ljubljanskem Gradu.

SLOVSTVO.

Sv. Lucie Andoht. Na str. 170. in 171. »Izv.« XVII. je V. Steska opisal bibliografično zanimivo knjižico, ki jo prvi omenja o. Marko Pohlin v Bibl. Carn. str. 38. pišoč: Totus libellus aeri incisus: sed plurimis mendis scatet. Konec opisa navaja Steska to sodbo, a meni, da se prvi Pohlinov stavek (Totus l. ae. inc.) ozira le na naslovni list, t. j. na podobo sv. Lucije in na besedilo pod njo, da je torej samo naslovni list bakrorezan (aeri incisus), knjižica pa stavljena. Že prej govori Steska o stavcu, ki ni razumel pisatelja in ne korektorjeve opazke. Ako bi bila knjižica stavljena, bil bi

stavec lahko opazko na 2. str. razdril, ne pa prečrtal, t. j. črto vrezal v baker. Knjižica, ki jo je imel podpisani v roki, kaže, da se Pohlin ni zmotil: vsa je vrezana v baker. To svedoči črke — okorna ležeča kursiva — ki segajo druga v drugo, gorenja vrsta v dolenjo. To se razvidi iz lineature, ki se še pozna pri mnogih vrsticah. Vsaka stran »Sv. Lucie Andohti« je bila vrezana v posebno bakreno ploščo. Teh 13 plošč, kolikor jih je bilo treba za vse delce, je bilo shranjeno najbrže pri dražgoški cerkvi. Zanimivo knjižico je pokazal podpisani nekaterim strokovnjakom v tiskarstvu in vsi so rekli, da »Sv. Lucie Andoht« ni stavljena, nego bakrorezana, da je torej o. Marko Pohlin popolnoma pravilno poročal o njej.

I. Vrhovnik.

I. Flis: Umetnost v bogočastni službi. Založil I. Flis, v Ljubljani 1908. Tisk I. Krajec nasl. v Rudolfovem. 8° 281 str. in 14 tabel.

Z veseljem je slovenska javnost pozdravila l. 1885. knjigo »Stavbinski slogi«, ki jo je spisal in izdal isti pisatelj, čigar ime stoji tudi na naslovu te knjige. Že tedaj smo pričakovali, da izide kmalu tudi druga knjiga, ki bi govorila o cerkveni notranjščini. V »Stavbinskih slogih« nam je pisatelj popisal razne sloge in zlasti natančno označil romanski, gotiški in renesanski cerkveni slog; druga knjiga bi imela podrobno popisati razno cerkveno opravo i. t. d. Snov je bila že zbrana, saj je pisatelj o tej stvari vsako leto predaval v bogoslovju. Mnogi posli pa so pisatelju nameru preprečili in šele zdaj mu je bilo mogoče mnogostranskim željam in prošnjam ustreči. Z veliko marljivostjo in s kipečim navdušenjem pisana knjiga ima poleg dveh dostavkov pet delov. Prvi del govori o cerkveni opravi v prezbiteriju ali svetišču, drugi o opravi v cerkveni ladji, tretji popisuje svete kraje, četrti razpravlja o liturgičnih oblačilih in peti razlaga najpotrebnejše nauke o slikah in kipih. V dostavkih je vrsta poglavij, govorečih o cerkveni umetnosti in umetni obrti, in naposled zbirka odredb ljubljanskega škofijstva o cerkvenih stavbah in umetninah. Iz tega, kratko navedenega načrta, se jasno vidi, koliko snovi je tu nabrane. Pri vsakem predmetu se pa pisatelj ozira na zgodovinsko, umetnostno in liturgično stran. Zato knjiga zanima zgodovinarja, umetnika in duhovnika, poleg teh pa tudi vsakega izobraženca. Današnji čas zahteva, da ve olikanec soditi tudi o umetnih izdelkih. Ker pa je umetnost pri nas najbolj udomačena po cerkvah, je umljivo, da je potrebno cerkveno umetnost poznati. Kakor je v »Stavbinskih slogih« najbolj dragocen vedno oni oddelek, ki govori o domači umetnosti, prav tako nas tudi v pričujoči knjigi najbolj mika vedni ozir na domače izdelke. Ozri se na str. 12, 15, 47, 49, 65, 69, 79, 83, 86, 91, 94, 96, 100, 105, 125, 166, 168, 186 i. dr., povsod te pisatelj seznanja z izdelki domače umetnosti. Tu govori o oltarjih, potem o svečnikih, svetilnicah, kelihih, ciborijih, monstrancah in drugih cerkvenih posodah, dalje o križevih potih, o svetih stopnicah, o kazulah i. t. d. Naposled naj še omenim, da popisane predmete poodčitujejo slike, ki so kaj prikladno izbrane in še tudi večinoma ozirajo na domače ozemlje. Tu vidiš oltar s kiborijem romanske oblike (nov, Kočevje), gotiške (Sv. Primož nad Kamnikom) in renesanske oblike (Dvor pri Polhovem Gradcu), gotiški oltar z retabulo (nov, frančiškanska cerkev v Novem Mestu), krilni nastavek (Gostče), baročni leseni oltar v Dražgošah, kameniti v uršulinski cerkvi v Ljubljani, stenski tabernakelj v Beli Peči, gotiški kelih (nov) in orglje z okraski in ljubljanski stolnici. Pričujoča knjiga je izpolnila veliko vrzel v slovenskem slovstvu. *V. Steska.*

Schematismus F. F. Ordinis Minorum S. P. Francisci Capucinatorum almae provinciae Styriae ineunte anno MCMVIII. Jussu superiorum. Sumptibus Provinciae edit. Goritiae. »Narodna Tiskarna« typ. Štajerska kapucinska provincija obhaja letos tristoletnico svojega obstanka. V imeniku, ki ga je letos izdala ta provincija, se nahaja vsled tega na str. 9—74 zgodovinski pregled te provincije izpod peresa P. Otona Kocjana. Ker so zavzemali kapucini tudi na Slovenskem jako odlično mesto v cerkveni in slovstveni zgodovini, naj tu na kratko posnamem nekoliko črtic iz te razprave. Cesar Rudolf II. je želel kapucine naseliti tudi v svojih deželah, da bi bili branitelji proti protestantizmu. L. 1599. je kapucinski generalni kapitul v Rimu sklenil, naj gre P. Lavrencij Brindiški (pozneje proglašen za svetnika) z enajstimi spremljevalci na Avstrijsko. Ta je prišel na Dunaj 28. avgusta 1599, pustil tam nekaj svojih spremljevalcev in odšel dalje v Prago. Tu je bil položen temelj kapucinskemu samostanu leta 1600. Za notranjeavstrijske dežele se je pa prizadeval kapucine pridobiti nadvojvoda Ferdinand. Res pride P. Lavrencij Brindiški l. 1600. v Gradec, kjer je bil 10. avgusta že postavljen temeljni kamen novi kapucinski cerkvi. L. 1608. 24. maja je bil v Rimu 26. generalni kapitul kapucinskega reda. Ta je sklenil, naj se na Avstrijskem napravita dve provinciji, za Češko, Moravsko in Avstrijo ena, za Štajersko, Koroško in Kranjsko pa druga. Odslej obstoji štajerska provincija, h kateri spadajo tudi vsi slovenski kapucinski samostani. Kapucinske naselbine so se hitro širile. Tomaž Hren je pozval kapucine leta 1604. v Ljubljano in je l. 1606. položil temeljni kamen njihovi cerkvi (v »Zvezdi«). V Celju je bil položen temeljni kamen leta 1609., na Reki 1610., v Mariboru 1613., v Radgoni 1617., v Zagrebu 1618., v Trstu (cerkev posvečena) 1623., v Ptujju 1623., v Korminu 1624., v Beljaku 1629., pri Sv. Križu na Vipavskem 1637., v Krškem 1640., v Kranju 1640., v Celovcu 1646., v Gradiški 1650., v Novem Mestu 1658., v Varaždinu 1701., v Škofji Loki 1707. i. t. d. V Gorici je bil temeljni kamen položen že leta 1591., samostan pa je pripadal do l. 1609. beneški provinciji, od tega leta dalje pa štajerski. Od str. 31. dalje se naštevajo znameniti kapucini, ki so se odlikovali s svojim svetim življenjem, misijonskim delovanjem, kakor na pr. P. Fabijan iz Ljubljane, ki je bil leta 1732.—1736. na čelu ruskemu misijonu. Zanimiv je oddelek o slovenskih pisateljih. Kapucinski red je lahko ponosen, da je dal Slovencem več jako plodovitih pisateljev, in sicer v dobi, ko je pri nas slovstveno delo skoro popolnoma spalo. Taki pisatelji so sledeči kapucini: P. Janez Svetokriški, P. Rogerij iz Ljubljane, P. Hipolit iz Novega Mesta in P. Bernard iz Maribora. Ker se nahaja v podanih črticah nekaj novih drobcev, naj tu izpišem nekaj kratkih potez. P. Janez ali Ivan Svetokriški (P. Joannes Bapt. a Sancta Cruce) je bil rojen v svetokriški župniji, kakor spričuje njegov pridevek. (Simon Rutar je sodil, da je bil rojen v črniški župniji iz plemenite rodbine Leonelli ali Lionelli. (Izv. Muz. dr. I, 142). Leta 1679. je postal gvardijan v Trstu, 19. junija 1682 pri Sv. Križu na Vipavskem, 28. aprila 1684 v Ljubljani, 1686 zopet v Trstu, 3. septembra 1688 v Novem Mestu, kjer je ostal do 5. maja 1690; od 10. septembra 1693 do 1695 je bil v Gorici gvardijan. Ondi je tudi umrl 17. oktobra 1714. Njegovi cerkveni ogovori so izšli na svetlo pod imenom »Sacrum promptuarium« v petih zvezkih v letu 1691.—1707. (Glej Marn, Jezičnik, XXI, 44 in dr. K. Glaser »Zgod. sloven. slovstva«, I, 158). P. Rogerij iz Ljubljane je umrl v Ljubljani 23. avgusta 1728. Njegovi spisi

so izšli v letu 1731. in 1743., torej šele po njegovi smrti. P. Hipolit (Hippolytus Neostadiensis) je bil Novomeščan in je umrl 5. aprila 1722 v Kranju. Doslej se je pisalo, da je umrl v Ljubljani. P. Bernard iz Maribora je leta 1760. spisal: »Dictionarium germanico-slavicum tam antiqua quam nova usu recepta demonstrans, necnon Alphabetum vetus glagoliticum Cyrillo et Methudio inventum«, ki se hrani v mariborskem kapucinskem samostanu (Zora, 1872, 276). Za to razpravo je pisatelj vestno porabil doslej natisnjene knjige in spise, tičoč se tega predmeta, večinoma pa so mu služili tudi samostanski arhivi v pomoč. Izmed slovenskega slovstva pogrešam Anton Koblarjevega spisa: »Črtice o kapucinskih samostanih štajerske provincije« v »Izvestjih muz. dr.« 1894. Da nekaterih drugih spisov ne omenja, je umljivo, ker nam hoče podati le splošen pregled o razvoju provincije in pojasniti na kratko glavne dogodke posameznih samostanov. Temelj je zdaj položen; marljivi pisatelj bi nam mogel nabrati še zgodovino posameznih samostanov. Ker se je doslej o naših kapucinskih samostanih še malo pisalo, tudi Vl. Milkowicz jih je preskočil v svojem spisu: »Die Klöster in Krain«, zato smo pisatelju hvaležni za ta nov prispevek k naši domači zgodovini.

V. Steska.

MALI ZAPISKI.

Dr. Ernest Kramer. Dne 21. decembra 1907 je umrl v Ljubljani ravnatelj deželnega kemičnega preizkuševališča dr. Ernest Kramer, ki se ni odlikoval samo kot veščak na svojem zavodu, ampak je spisal tudi mnogo knjig in sestavkov v slovenskem, hrvaškem in nemškem jeziku, s katerimi se je pokazal strokovnjaka in izvrstnega domoznanca. S cenjenimi doneski svojega peresa je podprl tudi naša »Izvestja«. Porodil se je dr. Kramer dne 4. februarja 1854 v Škofji Loki kot sin nadučitelja. Doma je obiskaval ljudsko šolo, v Kranju spodnjo gimnazijo in višjo realko v Ljubljani, kjer je napravil maturo z odličnim uspehom. Nato je tri letnike kmetijske akademije v Teschenu dovršil v dveh letih. Eno leto je bil potem vojak in je postal rezervni častnik. Naredil je nato še maturo za gimnazijo v Kraljevcu ter šel študirat na višjo kmetijsko šolo na Dunaj. Poklican je bil za suplenta na kmetijsko šolo v Gorici, ko je dovršil na Dunaju tri semestre, a kmalo je moral popustiti šolo in iti kot vojak v Hercegovino, kjer je bil ob vojni nekaj časa poveljnik trdnjavi Ljibuški. Tu si je nakopal bolehnost, ki ga je spremljala do groba. Leta 1882. je postal potovalni učitelj za kmetijstvo v Ljubljani, potem v Trstu in pozneje je postal vodja kmetijske šole v Gorici. Zdaj je zvršil rigorozo in dobil doktorski diplom. Dve leti je predaval kot docent na graškem vseučilišču kemijo in fizijologijo. L. 1894. je postal vodja kemičnega preizkuševališča v Celovcu in l. 1898. v Ljubljani. Pod njegovim spretnim vodstvom se je preizkuševališče v deželi zelo udomačilo, ker so kmetje spoznali njega korist. — Spisi dr. Kramerja, ki so naštet v »Slovincu« dne 13. januarja 1908, dokazujejo, kako obširno je bilo njegovo znanje. Že l. 1885. je izdal v Trstu praktičen navod o cepljenju sadnega drevja. L. 1886. je urejeval v Gorici »Gospodarski List« in priobčil v njem več strokovnih razprav. Leta 1887. je izdal »Kmetijsko berilo«. Potem je izdal več hrvaških in nemških

knjig in člankov o vinarstvu in o pogozdovanju Krasa v zagrebških in dunajskih publikacijah. Znamenita je njegova obširna knjiga »Die Bakteriologie«, ki je bila prevedena v italijanščino in mu je proslavila ime daleč po svetu. Za domoznastvo je pa važna knjiga »Das Laibacher Moor«, izdana po naročilu c. kr. ministrstva l. 1905., in razni sestavki, tičeči se osuševanja Ljubljanskega Barja. Splošno pozornost je vzbudil tudi sestavek v našem listu: »Preiskovanje vodâ za pitje in domačo vporabo na Kranjskem«.

— Trajen bodi spomin blagemu domoljubu in učenemu možu!

A. Koblar.

Is „Muzejskega društva za Kranjsko“.

Odborova seja »Muzejskega društva za Kranjsko«, dne 27. dec. 1907. — Določile so se nagrade za spise v »Izvestijh« in v »Mitteilungen«. — Blagajnik prof. Milan Pajk pojasni imovinsko stanje »Muzejskega društva«, ki se je nekoliko izboljšalo in bi bilo dokaj ugodno, ko bi bil deželni odbor izplačal svoj vsakoletni prispevek. — Predsednik opomni, da bo treba misliti na novega urednika za »Mitteilungen«, ker je prof. Komatar odložil odborništvo in uredništvo. — Tajnik V. Steska poroča o nekaterih vabilih za zamenjavo društvenih publikacij, na pr. društva »Za starou Prahu«, ki izdaja list »Krasa našeho domova«, dalje z nemškim listom »Korrespondenz-Blatt des Gesamtvereines der deutschen Geschichts- und Altertumsvereine«. — »Društvo slovenskih književnikov in časnikarjev« vabi na posvetovanje glede Trubarjeve slavnosti. Udeležil se ga bo prof. Milan Pajk z izjavo, naj se kolikor mogoče omeji na pisateljskem polju. Tudi v društvenih glasilih se bo razpravljalo o Trubarjevem delovanju.

V. S.

Odborova seja »Muzejskega društva za Kranjsko« 17. jan. 1908. Za urednika »Mitteilungen« se izvoli kustos dr. Valter Šmid. Ta se izjavi, da uredništvo sprejme in predlaga, naj se oblika društvenih publikacij nekoliko poveča, da bo lažje uporabljati fotografije za ilustracije. Tudi naj se nemškemu glasilu da krajše ime, ker se »Mitteilungen« povsodi nahajajo in je moteče pri citiranju vedno tako dolg naslov navajati. List se bo poslej imenoval »Carniola« in bo izhajal po štirikrat po tri pole obsegajoč. — Nato je bil razgovor glede prošenj za podpore.

V. S.

Občni zbor »Muzejskega društva za Kranjsko« se je vršil dne 17. februarja 1908 ob pol 6. uri zvečer v prostorih »Slovenske Matice«. Predsednik dež. šolski nadzornik Fr. Levec je otvoril zborovanje, pozdravil navzoče in naznanil dnevni red. Tajnik Viktor Steska je podal tajniško poročilo. Od lanskega občnega zbora 11. februarja 1907 se je izvršila v odboru le ta izprememba, da je bil izvoljen profesor dr. Josip Gruden namesto prelata Jos. Smrekarja, ki je vsled bolehnosti odstopil iz odbora. Ker je umrl deželni svetnik Josip Pfeifer, je prevzel pregledovanje društvenih računov Frančišek Podkrajšek, oficijal južne železnice in tajnik »Slovenske Matice«. Odbor je imel leta 1907. tri seje: 11. aprila, 11. oktobra in 27. decembra. Svoje delovanje je društvo omejilo tudi v preteklem letu na izdaje »Izvestij«, ki jih je urejeval dekan Anton Koblar, in »Mitteilungen«, ki jim je bil urednik prof. Fr. Komatar. Prof. Komatar se je pa odpovedal odborništvu in uredništvu »Mitteilungen«, ki jih je urejeval od leta 1904. do 1907., in ki jim je bil ta čas tudi sam najmarljivejši sotrudnik. Čeprav pa je odložil uredništvo, ostane še sotrudnik tudi nadalje. — Niti l. 1907. nam ni bilo mogoče števila članov izdatno povišati. Lani je bilo rednih članov 194, letos 199, torej 5 več. Naročnikov na »Izvestja« je bilo lani

24, letos 21, torej 3 manj; naročnik na »Mitteilungen« je bil samo eden. Število častnih članov je naraslo na 3. Umrli je 21. decembra 1907 član dr. Ernest Kramer, ravnatelj kmetijskega kemičnega preskuševališča za Kranjsko in naš sotrudnik, zlasti leta 1905., ko je v »Izvestij« priobčil obširno razpravo. Blag mu spomin! — Zamenjavalo je društvo svoji glasili s 124. društvu, torej z 2. več ko l. 1906. — Deželnemu muzeju za l. 1907. še nismo izročili v zameno došlih knjig, ker posamezni letniki še niso izpopolnjeni. — Brez podpore društvo ne bi moglo izhajati. Zato se mora zahvaliti za prispevke c. kr. ministrstvu za bogočastje in nauk, in Kranjski hranilnici. Od deželnega odbora za leto 1907. še nismo dobili običajnega prispevka, upati pa smemo, da bo deželni zbor društvu dovolil podporo za leto 1907. in 1908. Nenadno pa je društvo prejelo lepo podporo od prof. dr. Fr. Kosa, društvenega častnega člana, ki je društvu daroval 1000 K. Blagemu dobrotniku najlepša zahvala! Med dobrotnike moramo prištevati tudi »Slovensko Matico«, ki je društvu drage volje v društvene namene prepustila dvorano. Tu se vrši občni zbor, tu so odborove seje, tu se hranijo dohajajoči listi, ki so na razpolago tistim, ki se zanje zanimajo. Urejevanje teh listov in knjig je prevzel profesor dr. Jakob Žmavc. — Z »Zgodovinskim društvom za slovensko Štajersko« v Mariboru se je sklenila zveza, naj bi člani medsebojno dobivali društvene liste za polovično ceno, to je za 3 K. Upati je bilo, da bo »Muzejsko društvo« dobilo takega novega člana iz zelenega Štajerja, a upanje je bilo brezuspešno. Z božrilom, naj bi vsi člani delovali v prosepah društva, je tajnik končal svoje poročilo. — Predsednik povabi navzoče, naj v znak žalovanja nad izgubo člana dr. Ernesta Kramerja vstanejo. Zahvalil je vse dobrotnike društva in tudi vse sodelavce, in naprosil urednika, naj se spomnita umrlega člana dr. Ernesta Kramerja z življenjepisnimi črticami v društvenih listih. — Blagajnik prof. Milan Pajk je potem pojasnil društveno denarno stanje. L. 1907. je imelo sledeče dohodke: preostanek v blagajni 31. decembra 1906, 118 K 46 h, obresti poštne hranilnice v letu 1906. 2 K 73 h, članarina in naročnina 1199 K 60 h, dar prof. dr. Kosa 1000 K, podpora ces. akademije za »Zgodovino študijske knjižnice« 300 K, podpora nauč. ministrstva 600 K, Kranjske hranilnice 500 K, za prodane stare letnike 47 K 40 h, skupaj 3768 K 19 h. Stroški so znašali: uredniški honorarji za drugo polovico 1906 in za 1907 600 K, nagrade pisateljem za »Izvestja« 1907 333 K 50 h, za »Mitteilungen« 1907 300 K (200 K je prejel pisatelj »Zgod. štud. knjižnice« za leto 1906.), tisk »Izvestij« 1906 660 K 40 h, za leto 1907. 649 K; tisk in vezava »Mitteilungen« 1906 746 K 25 h, leta 1907. pa 963 K 05 h; vezava »Izvestij« 1906 44 K 20 h, 1907 (in nekaj starih letnikov) 61 K; omara za časopise 80 K, muzejski sluga 58 K, ekspedicija in drugi stroški 134 K 66 h, skupaj torej 4630 K 06 h. Primanjkljaja ostane torej 861 K 87 h. — Pregledovavec računov Fr. Podkrajšek izjavi, da sta z župnikom Iv. Vrhovnikom pregledala račune in našla vse v najlepšem redu. — Predsednik Fr. Levec predlaga, naj se odstopivšemu odborniku in uredniku odpošlje pismena zahvala za njegovo večletno trudapolno delovanje v korist društva. — Pri volitvi je bil nato izvoljen namesto prof. Komatarja kustos dr. Valter Šmid. Ker drugih predlogov ni bilo, je zaključil predsednik občni zbor.

V. S.